

ÇAĞATAY TÜRKÇESİNİN SON DÖNEMİNE AİT BİR HİKÂYE: KÂSİM'İN CÜHÛD-NÂME'Sİ

Muhammet Raşit ÖZTÜRK*

Öz: 15-20. yüzyıllar arasında Hazar Denizi'nin doğusunda yaşayan Kuzey ve Doğu Türklüğünün edebî dili olarak sıklıkla kullanılan Çağatay Türkçesi (Doğu Türkçesi), Eski Anadolu Türkçesiyle birlikte en fazla eser verilen tarihî Türk lehçelerindendir. Bu dönemde pek çok müellif tarafından muhtelif türlerde eserler kaleme alınmış, İslami hassasiyetin getirdiği sorumlulukla dinî mahiyet taşıyan eserlerin telif ve tercümesine de önem verilmiştir. Çağatay Türkçesi döneminde yazılmış olan dinî eserlerden birisi de Kâsım'ın Cühûd-nâme'sidir. 45 dörtlükten oluşan ve Yahudi bir çocuğun Hz. Muhammed'e duyduğu sevgiyi anlatan Cühûd-nâme, "Şems-i Âsî" mahlasını kullanan Yesevi şeyhi Şemseddîn Özgendi tarafından kaleme alınmış olan Kıssa-i Kûdek-nâme'nin yeniden tertibi görünümündedir. Kâsım, eseri nazım birimi ve söz varlığı açısından farklılaştırmış, eserin başına ve sonuna yaptığı eklemelerle esere telif niteliği kazandırmıştır. Cühûd-nâme'nin Türkiye, Özbekistan ve Almanya'daki kütüphanelerde dört nüshası mevcuttur. Türkiye'deki nüsha Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesinde "24583" numarayla kayıtlıdır. Eserin Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesinde "3142-II" ve "3680-II" numaralarla kayıtlı iki nüshası daha mevcuttur. Almanya'da bulunan nüsha ise Berlin Devlet Kütüphanesinde "Ms.or.oct. 1723" arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu çalışmada Kâsım'ın Cühûd-nâme'sinin Türkiye ve Özbekistan'da bulunan üç nüshası tenkitli olarak incelenmiş, çalışma sonunda ortaya çıkan metin Türkiye Türkçesine aktarılmış ve metnin dikkat çeken dil hususiyetleri dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuna gramatikal dizin ve tenkitli metinde kullanılan nüshaların tıpkıbasımları da eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çağatay Türkçesi, Kâsım, Şems-i Âsî, Cühûd-nâme, Hz. Muhammed

A Story from the Last Period of Chagatai Turkish: Kasim's Cuhud-name

Abstract: Chagatai Turkish (Eastern Turkish), which was frequently used as the literary language of Northern and Eastern Turks living east of the Caspian Sea between the 15th and 20th centuries, is one of the historical Turkish dialects with the highest number of Works along with Old Anatolian Turkish. In this period, many authors wrote works in various genres and with the responsibility of Islamic sensitivity, the writing and translation of religious works were also given importance. One of the religious works written in this period is Kasim's Cuhud-name. Cuhud-name consists of 45 quatrains and describes the passion of a Jewish boy for the Prophet Muhammed. The work is a different version of the Kıssa-i Kudek-name written by the Yesevi sheikh Semseddin Özgendi, who

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum/Türkiye, e-posta: muhammet.ozturk@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0644-1336.

used the pseudonym "Sems-i Asi". Kasim differentiated the work in terms of verse unit and vocabulary and made it his own with his additions. There are four copies of the Cuhud name in Turkey, Uzbekistan and Germany. The copy in Turkey is registered in Kutahya Municipality Mustafa Yesil Library under the number "24583". There are two copies of the manuscript in Ebu Reyhan El-Biruni Manuscript Library under the numbers "3142-II"-and-"3680-II". The copy in Germany is registered in the Berlin State Library under the number "Ms.or.oct. 1723". In this study, three copies of Kasim's Cuhud name in Turkey and Uzbekistan were analysed and translated into Turkey Turkish. In addition, the remarkable linguistic features of the text have been tried to be presented to the attention. A grammatical index and facsimiles of the copies are also included at the end of the study.

Keywords: Çağatay Turkish, Kasim, Sems-i Asi, Cuhud-name, Prophet Muhammad

Giriş

Hazar Denizi'nin doğusunda yaşayan Müslüman Kuzey ve Doğu Türklüğü, 15. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar Türk dili literatüründe bilinen adıyla Çağatay Türkçesini yazı dili olarak kullanmıştır (Ercilasun, 2009, s. 400). Eski Türkçe çizgisinde gelişme gösteren ve Karahanlı ile Harezmi edebî dillerinin devamı olarak bilhassa Timurluların (1405-1506) hâkimiyet kurduğu bölgelerde varlığını sürdüren Çağatay Türkçesi, Alî Şîr Nevâyî'nin eserleriyle birlikte klasik şeklini almış (Eckmann, 2013, s. 9), 20. yüzyılın başlarına dek kullanılmış ve yerini çağdaş mirasçıları olan Yeni Uygur Türkçesi ile Özbek Türkçesine bırakmıştır. Çağatay Türkçesi teriminin 15-20. yüzyıllar arasındaki Kuzey ve Doğu Türklüğünün edebî dilini ifade ettiği aşikârdır. Zira Nevâyî, *Muhâkemetü'l-Lugateyn*'inde kendi dilini "Türk tili (Türkçe)" olarak adlandırmış¹, yaşadığı çağın edebî dilini ifade etmek için ise *Mizânü'l-Evzân*'ında "Çağatay lafzı" tabirini kullanmıştır². Benzer şekilde Ebulgâzî Bahadır Han da *Şecere-i Terâkime*³ ve *Şecere-i Türk*⁴ adlı eserlerinde döneminin dili için "Türkâne, Türkî, Türk

¹ "Ammâ Sart ulusının erzâlidin eşrâfîğaça ve 'âmîsîdin dânişmendîğaça hiç kaıysı **Türk tili** bile teküllüm kıla almaslar ve tekellüm kılganın ma'nâsın hem bilmesler." (Ama Sart halkının en aşağısından en ileri gelenine, ümmisinden bilginine kadar hiçbir **Türk dili** ile konuşamaz, söylenilenin manasını da anlamaz.) (Alî Şîr Nevâyî, 1996, s. 169 ve 203-204).

² "Türk tili bile kalem sürdüm ve her niçük kâ'idede kim ma'nî ebkârîğa zîb ü ârâyîş körgüzüp irdiler, **Çağatay lafzı** bile rakam urdum." (Türk dili ile kalem oynatarak yazdım ve hangi kaidede mana güzellerini süslemişlerse **Çağatay sözleri** ile ben de süsledim.) (Alî Şîr Nevâyî, 2015, s. 11 ve 67).

³ "Barça bilin kim bizdin burun **Türkî** târih aytkanlar 'Arabî luğatlarını koşup tururlar ve Fârsîni hem koşup tururlarve **Türkîni** hem seci' kılıp tururlar özlerinin hünerlerin ve üstâdlıkların halkğa ma'lûm kılamak için. Biz munların hiç kaıysısını kılmaduk, anı için kim bu kitâbnı okuğuçı ve tıñlağuçı elbette Türk bolğusu turur. Pes Türklerge **Türkâne** aytmak gerek tâ onların barçası fehm kılgaylar. Bizniñ aytğan sözüimizni bilmeseler andın ne hâşıl!" (Bizden önce **Türkçe** tarih anlatanların, halka hünerlerini ve üstâdlıklarını göstermek için Arapça ve Farsça sözcükler kattıklarını, **Türkçe** seci yaptıklarını hepimiz bilin. Bu kitabı okuyan ve dinleyen Türklere olacağı için biz bunların hiçbirini yapmadık. Gerçekten de hepsinin anlayabilmesi için Türklere **Türkçe** söylemek gerekir. Bizim söylediğimiz sözü anlamazlarsa onun ne faydası olur!) (Ebulgazi Bahadır Han, 2020, s. 105 ve 216).

⁴ "Bu târihni yahşı ve yaman barçaları bilsün tēp **Türkî tili** birlen aytıdum. **Türkîni** hem andağ aytıp-men kim beş yaşar oğlan tüşünür ve bir kelime **Çağatay Türkîsîdin** ve Farsîdin ve 'Arabdın koşmay-men rüşen bolsun tēp." (Bu tarihi iyi ve kötü herkes öğrensin diye Türkçe yazdım. Hem öyle bir Türkçeyle yazdım ki beş yaşındaki çocuk bile anlar. Anlaşılsın diye **Çağatay Türkçesinden**, Farsçadan ve Arapçadan bir sözcük bile katmadım.) (Ebulgazi Bahadır Han, 2021, s. 58 ve 245).

tili” terimlerini kullanmış, çağının edebî dili için ise “Çağatay Türkîsi” tabirini uygun görmüştür (Ölmez, 2007, s. 175-176).

Tarihî Türk lehçeleri arasında gerek yayılmış olduğu coğrafya gerekse kaleme alınan eserler bakımından özel bir yere sahip olan Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle birlikte en fazla eser kaleme alınan tarihî lehçelerdendir. Alî Şîr Nevâyî ile birlikte Hüseyin Baykara, Lutfî, Şiban Han, Zahîrüddîn Bâbü Şâh, Ubeydullâh Han, Ebulgâzî Bahadır Han, Yûsuf Emîrî, Mevlânâ Sekkâkî ve Seyyid Ahmed Mirzâ gibi önemli şahsiyetler, bu dönem içerisinde eserler vermiş ve Çağatay edebî dilinin gelişimine katkı sunmuşlardır (Bodroglugeti, 2001, s. 4-5).

1. Çağatay Türkçesi Döneminde Kaleme Alınmış Dinî Eserler

8-9. yüzyıllarda İslamiyet’le tanışan Türkler, 10. yüzyılda Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte hızlı bir İslamlaşma sürecine girmiştir. Bu İslamlaşma sürecinin doğal bir sonucu olarak, kitleleri İslam dinine ısındırmak, bu dinin emir ve yasaklarını öğretmek zorunluluğu doğmuş ve Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren Kur’an tercümeleleri ve dinî eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Aynı hassasiyetin bir devamı olarak, Çağatay Türkçesi döneminde de başta din âlimleri olmak üzere, devrin muteber müellifleri, edebî eserler yanında dinî eserler de kaleme almışlar ve İslam dininin sağlıklı bir zemin üzerinde yaşanmasında müspet katkılarda bulunmuşlardır.

Seyyid Kâsımî’nin dinî hikâyeleri barındıran *Mecmau’l-Ahbâr* ve *Hakikat-nâme* adlı eserleri; Alî Şîr Nevâyî’nin İslam dininin temel konularını anlatan *Hayretü’l-Ebrâr*’ı, Allah’ın isim ve sıfatlarına dikkat çeken *Münâcât*’ı, 40 hadis derlemesi olan *Çihil Hadis*’i, Hz. Alî’nin hikmetlerine yer veren *Nazmü’l-Cevâhir*’i, tasavvufî nitelik taşıyan *Lisânü’t-Tayr* ve *Mahbûbu’l-Kulûb* adlı eserleri, İslam’ın beş şartını açıklayan *Sirâcü’l-Müslimîn*’i; Şiban Han’ın Allah’ın birliği ve Hz. Muhammed’in faziletlerinden bahsettiği *Bahru’l-Hüdâ*’sı ile Hanefî fikhî çerçevesinde dinî adap ve ibadet konularını işlediği *Risâle-i Maârif* adlı eserleri; Ubeydullah Han’ın namaz ve oruç kaidelerini anlattığı *Risâle-i fî-Hakk-ı Mesâil-i Vuzû* adlı eseri, Çağatay Türkçesi döneminin dinî nitelik taşıyan eserlerindedir (Detaylı bilgi için bk. Argunşah, 2017, s. 41-86).

Çağatay Türkçesi döneminde İslam’ın sosyal, medeni, hukuki ve siyasi hükümlerini açıklayan fikhî kitapları ile Kur’an-ı Kerim’in ayetlerini açıklayan Kur’an tefsirleri de kaleme alınmıştır. Kaleme alınan fikhî kitaplarına Zahîrüddîn Bâbü Şâh tarafından yazılan *Mübeyyen*, Muhammed b. Ahmedü’z-Zâhid’in kaleminden çıkmış olan *Tergîbü’s-Salât* ve Lütfullah Keydânî’nin (öl. 1349) *Fıkh-ı Keydânî* adlı eserinin çevirisi olup mütercimi bilinmeyen *Muallimü’l-Etrâk*, örnek olarak gösterilebilir (Rezaei, 2021, s. 204). Birçoğu Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan tefsirler de Çağatay Türkçesi döneminde yazılmış olan Kur’an tefsirleridir. Bu Kur’an tefsirleri üzerine Halil İbrahim Usta (1989), Emine Temel (2013), Dursaliye Çağlar (2013), Yurdagül Aydın Üngör (2015), Hülya Şen Uzunoglu (2015), Kübranur Kurtoğlu (2015), Gülşen Arslan Pekgöz (2016), Samet Onur (2017), Soner Atalan (2017), Hilal Özcan (2019) ve Ahmet Aksu’nun (2020) tez çalışmaları dikkat çekmektedir.

2. Cühûd-nâme ve Müellifi Üzerine

Çağatay Türkçesi döneminde kaleme alınmış olan ve dinî mahiyet taşıyan eserlerden biri de *Cühûd-nâme*’dir. Kâsım adlı bir şair tarafından yazılmış olan *Cühûd-nâme*, esasen, Çağatay Türkçesi döneminin Yesevi derviş/şairlerinden olan ve 14-15.

yüzyıllarda yaşadığı düşünölen Şems-i Âsî'ye⁵ ait *Kıssa-i Kûdek-nâme*'nin⁶ yeniden tertibi görünümlünde olan bir eserdir⁷. Eserde Yahudi bir çocuğun Hz. Muhammed'e duyduğu sevgi anlatılmaktadır. Bu sevgiden ötürü babasının gazabına uğrayan çocuk, çareyi evi terk etmekte bulur. Peygamber'i bulmak arzusuyla yollara düşer ve bir kervan aracılığıyla Medine şehrine varır. Şehirde gördüğü Hz. Bilal'i ve Hz. Ali'yi, Hz. Muhammed zanneder. Nihayetinde Hz. Ali'nin ağzından Peygamber'in vefat etmiş olduğunu öğrenir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin kendisini avutmaya çalışsa da çocuk, bu haberin verdiği acıyla vefat eder. Hikâyenin sonunda Hz. Ali çocuğu cennette Hz. Muhammed'in dizinin dibinde görür.

İslami hassasiyeti ve Peygamber sevgisini artırmak amacıyla yazılan *Kıssa-i Kûdek-nâme*, samimi bir üslupla ve hüznü temelli kaleme alındığı için yazıldığı dönemde sevilen bir eser olmuştur. Bunun en büyük kanıtı, Şems-i Âsî'nin eserinin daha sonra Kâsım tarafından yeniden tertip edilmesidir. Şems-i Âsî tarafından "ya" redifiyle beyit formunda oluşturulan metin, Kâsım tarafından dörtlük formuna çekilmiş, söz varlığı bakımından nispeten değiştirilmiş ve yeniden kurulmuştur. Ayrıca Kâsım, 45 dörtlükten oluşan metnin başına ve sonuna toplam 7 dörtlük ekleyerek metni genişletmiş ve uyarlama metne nispeten bir telif niteliği kazandırmıştır. Metni yeniden tertip eden Kâsım'ın kim olduğu hakkında kesin bilgiler vermek şu an için mümkün değildir. *Cühûd-nâme*'nin ilk mısralarından hareketle onun Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinden olduğu sonucuna varılabilir: *Hikmet bilen çıkıp Hotenniñ şâhı / Bu 'âlemni dürlüg elvân eyledi*. Bununla birlikte *Cühûd-nâme* yazarı Kâsım ile 15. yüzyıl Çağatay Türkçesi şairlerinden olan Seyyid Kâsımî'nin aynı şahsiyetler olduğu da düşünülebilir. Seyyid Kâsımî'nin *Mecmau'l-Ahbâr* ve *Hakikat-nâme* adlı eserlerinde yer alan *İbrâhîm Hikâyesi*, *Cüneyd Hikâyesi*, *Behlül Hikâyesi*; *Hasan-ı Basrî Hikâyesi*, *İbrâhîm Edhem Hikâyesi*, *Muhammed Gazâlî ve Onun Nefsi Hakkındaki Hikâye* adlı dinî hikâyeler (Argunşah, 2017, s. 41-42), onun *Cühûd-nâme* adlı bir dinî hikâyenin de müellifi olabileceğini düşündürmektedir.

Kaynaklarda Kâsım'ın adı, Kâsım Bahşı olarak da geçmektedir. Taşkent Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesi katalogunda (Kaba, 2022, s. 1047) ve Hüseyin Kaba'nın makalesinde (2022, s. 1044) eserin müellifi Kâsım Bahşı olarak verilmiştir. Müellifin bu şekilde adlandırılmasında eserin son dörtlüğünün ilk mısraı belirleyici olmuştur. Bu mısra Mustafa Yeşil Kütüphanesi nüshasında *Oşal Kâsım yahşı yolğa tüşekör*, Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesinde "3142-II" numarayla kayıtlı nüshada ise *Oşal Kâsım bir yahşı yolğa tüşekör* şeklindedir. Diğer nüshalarla büyük benzerlikler gösteren fakat sondan eksik olan Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesindeki "3680-II" numaralı nüshada da mısraın bu şekilde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Mısrada yer alan *yahşı* kelimesinin *bahşı* şeklindeki yanlış

⁵ Şems-i Âsî'nin Yesevi şeyhlerinden olan Şemseddin Özgendi'nin mahlası olduğu (Tosun, 2013, s. 488), yazmış olduğu hikmetler yanında (Kaya, 1992) *Kıssa-i Kûdek-nâme*, *Vefât-nâme-i Hazret-i İbrâhîm*, *Yetim-nâme*, *Elif-nâme*, *Mahşer-nâme* ve *Vefât-nâme-i Hazret-i Bibi Fâtıma* adlı eserlerinin olduğu bilinmektedir (Bakırcı, 2016, s. 19-21; Kaba, 2022, s. 1046).

⁶ Önal Kaya da (2000) Kul Süleymân'a (Hakim Süleymân Ata) nispet ederek *Kıssa-i Kûdek-nâme* başlıklı bir eser üzerine çalışmıştır. Fakat yapılan araştırmalar bu eserin Kul Süleymân'a değil Şems-i Âsî'ye ait olduğunu, hatta eserin *Kıssa-i Kûdek-nâme* değil *Kıssa-i Yetim-nâme* (*Yetim-nâme-i Resül*) adlı farklı bir eser olduğunu ortaya koymuştur (Bakırcı, 2020).

⁷ Şems-i Âsî'nin *Kıssa-i Kûdek-nâme*'si Fatih Bakırcı'nın yayınında (2016, s. 36) 77, Hüseyin Kaba'nın yayınında (Kaba, 2022, s. 1057) 80 beyittir. Kâsım ise *Cühûd-nâme*'yi 45 dörtlük şeklinde tertip etmiştir.

okunuşu ve bazı nüshalarda ve kütüphane kataloglarında bu şekilde kaydedilmesi, müellifin isminin Kâsım Bahşı olduğu yanılığısına düşürmüştür.

3. *Cühûd-nâme*'nin Nüshaları

Kâsım'ın *Cühûd-nâme*'sinin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde toplam 4 nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan ilki, Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesinde "24583" demirbaş numarasıyla ve "Manzum Risale" adıyla kayıtlıdır. Nüshanın 1b sayfasında "Hâce Ka'b El-Ahbâr rivâyet eder ki..." şeklinde başlayan ve metinden bağımsız olan Farsça mensur bir metin bulunmaktadır. 1b sayfasından sonraki sayfaların koştugu ve bu Farsça metnin devamının olduğu reddeden anlaşılmaktadır. Nüshanın 2a sayfasında ise "Def'-i tã'un için bi-iznillâhi Ta'âlâ..." başlığıyla birlikte veba ilacının formülü ve kullanımının verildiği bir fevâit kaydı mevcuttur. 2b sayfasında Âl-i İmrân suresinin 191. ayetiyle Ahzâb suresinin 41. ve 44. ayetlerine de atıf yapılan Arapça yarım sayfalık bir mensur metin bulunmaktadır. Nüshanın 3a ve 3b sayfaları boştur. 4a sayfasında ise Âşık Hüdâyî mahlaslı bir şaire ait beş beyitlik Türkçe bir gazel bulunmaktadır. 4b sayfası boş olmakla birlikte bu sayfanın sağ alt köşesinde bir temellük mührü vardır. Mühürden hareketle nüshanın bir süre Muhammed Sâdik b. İbâdullâh adlı bir şahsın elinde bulunduğu anlaşılmaktadır. 5a sayfasında, içinde cenaze duasını da barındıran yine Arapça yarım sayfalık bir mensur metin yer almaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden *Cühûd-nâme* ise nüshanın 5b ve 8a sayfaları arasındadır. Her sayfanın 15 satır düzeniyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. İlk sayfada 13, son sayfada ise 11 satır mevcuttur. Talik hatla istinsah edilen nüshanın sonunda bir ferağ kaydı vardır fakat burada müstensih'in adı, istinsah tarihi ve yeri gibi bilgiler mevcut değildir. Bununla birlikte kâğıt ve yazım özelliklerinden hareketle nüshanın 18. yüzyıl sonlarında kaleme alındığı söylenebilir. Ayrıca nüshanın son sayfasında Mustafa Yeşil Kütüphanesinin mührü de yer almaktadır.

Cühûd-nâme'nin ikinci nüshası, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te bulunmaktadır. Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesinde "3142-II" arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüsha bir mecmua içerisinde olup *Cühûd-nâme*, mecmuanın 14a ve 18a sayfaları arasındadır. Her sayfada 11 satır bulunan nüsha, talik hatla yazılmıştır. Eserin sonunda bir ferağ kaydı yoktur. Kim tarafından, ne zaman ve nerede istinsah edildiği bilinmemektedir. Bununla birlikte kâğıt ve yazım özelliklerinden hareketle nüshanın 18. yüzyıl sonlarında istinsah edildiği söylenebilir. Mecmuanın yalnızca zikredilen sayfalarına erişilebildiğinden eserin geri kalanı hakkında pek fazla yorum yapılamamaktadır. Bununla birlikte 13b ve 18a'nın büyük bir kısmı görülebildiği için *Cühûd-nâme*'nin önünde ve sonunda yine Çağatay Türkçesi metinlerinin yer aldığına tanık olunmaktadır.

Cühûd-nâme'nin üçüncü nüshası, yine Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. "3680-II" arşiv numarasıyla kayıtlı olan mecmuada *Cühûd-nâme*, 16b ve 19a sayfaları arasında yer almaktadır. Nüsha sondan eksik olduğu için eserin yaklaşık beş beyti, bu nüshada mevcut değildir. Bu nüshayı diğer nüshalardan ayıran özellik, *Cühûd-nâme* başlığının yalnızca bu nüshada yer almasıdır. Müstensih eserin başına "Kıssa-i Cühûd-nâme Bu-turur" başlığını eklemiştir. Her sayfada 13 satır bulunan nüsha, yine talik hatla yazılmıştır. Nüsha sondan eksik olduğu için müstensih, istinsah tarihi ve yeri gibi bilgilere ulaşamamaktadır. Bununla birlikte kâğıt ve yazım özelliklerinden hareketle nüshanın 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında istinsah edildiği söylenebilir. Mecmuanın yalnızca zikredilen sayfalarına erişilebildiğinden eserin geri kalanı hakkında yorum

yapılamamaktadır. Bununla birlikte mecmuada Çağatay Türkçesi dönemine ait başka eserlerin de bulunduğu 16b sayfasının başından anlaşılmaktadır.⁸

Cühûd-nâme'nin dördüncü nüshası, Ümit Eker'in çalışmasıyla (2018) gün yüzüne çıkarılmıştır. Eker, Berlin Devlet Kütüphanesinde "Ms.or.oct. 1723" demirbaş numaralı *Chagataische Sammelhandschrift* (Çağatayca Toplu El Yazmaları) adıyla kayıtlı mecmuanın 58b-65a sayfaları arasında Kâsım'ın *Cühûd-nâme*'sinin bir başka nüshasını tespit etmiştir. Berlin nüshası sondan eksik olup müellifi, müstensihi, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Eksikliğinin yanında bu nüsha, diğer nüshalardan söz varlığı noktasında daha büyük farklılıklarla ayrılmaktadır. Her sayfada 11 satır bulunan nüsha diğer nüshalar gibi talik hatla kaleme alınmıştır. Kâğıt yapısı ve dil özelliklerinden hareketle nüshanın 18. yüzyılda istinsah edildiği söylenebilir. Mecmuada *Cühûd-nâme*'nin dışında yine Çağatay Türkçesi hususiyetleri gösteren *Satuk Buğra Han Tezkiresi* ve *Örtünme Risalesi* adlı eserler mevcuttur (Eker, 2018, s. 220-221).

Ümit Eker, *Cühûd-nâme*'nin bu nüshasını, diğer nüshaları da görmediği için, içeriğinden hareketle bir *kısas-ı enbiyâ* olarak değerlendirmiş ve bu adla yayımlamıştır. Esere her ne olursa olsun bir *kısas-ı enbiya* gözüyle bakmamak gerekir. Çünkü burada odak noktası Hz. Muhammed değil, ona sevgi duyan çocuktur ve hikâye de bu çocuğun üzerine kurulmuştur.

Kâsım'ın *Cühûd-nâme*'sinin üç nüshası tenkitli metin olarak çalışılmıştır. Tenkitli metin çalışmasında Mustafa Yeşil Kütüphanesi nüshası *M* ile gösterilmiş, bu nüsha gerek bütünlüğünden gerekse temiz bir hatla kaleme alınmasından hareketle ana nüsha olarak kabul edilmiştir. Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan nüshalardan "3142-II" numaralı nüsha *E* ile, "3680-II" numaralı nüsha ise *Ö* ile gösterilmiştir. Bu nüshalardaki farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.

Berlin nüshası, sondan eksik olmasının yanında diğer nüshalardan ciddi farklılıklar arz etmesinden dolayı tenkitli metin çalışmasının dışında tutulmuştur.

4. Dil İncelemesi

4.1. Ses Bilgisi Notları

Doğu Türkçesinin ses bilgisel hususiyetleri, bu dönem üzerine yazılmış olan kaynaklarda yeteri kadar açıklandığından bu bölümde yalnızca dikkate değer hususiyetler üzerinde durulacaktır.

Doğu Türkçesinde kelime başında sıklıkla korunan /t/ sesi (bk. *tört* 3/2, *tâyüğe* 22/1, *tur* 31/3, *tüşekör* 45/1 vd.), şu örneklerde /d/ye değişmiştir: *daşakör* 45/2; *deben* 34/4, 35/4; *dédi* 10/1, 13/2, 21/1; *dédiler* 39/3; *dék* 32/2, 41/3; *demez-mên* 21/1; *dép* 6/4, 11/4, 16/1; *dér-mên* 18/2, 18/3; *déyüp* 8/4, 9/4; *dürlüg* 1/2. Görülen ve öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde kullanılan {-(I/U)ptUr} birleşiminde yer alan *tur-* yardımcı fiilinin ilk ünsüzü de metinde çoğu kez tonludur: *alıpdur* 8/2, *ötüpdür* 8/3, *kalıpdur* 37/2 (krş. *boluptur* 6/2). Oğuz Türkçesinin tesirinden kaynaklanan bu değişiklik dönem eserlerinin birçoğunda görülmektedir. Oğuz Türkçesinin bir başka etkisi ise, ikinci veya sonraki hece başındaki /g/ ünsüzünün yer yer düşmesidir. Eserde bu durum, {+GA} yönelme hâli ekinde kendini göstermektedir: *yamana* 5/1, *câna* 5/2, *Peyğambere* 19/3 (krş. *âlemğa* 4/2; *kökge* 13/1; *Muhammedge* 30/2, 33/2). İsimden sıfatlar türeten {+IIg; +IUg}

⁸ *Cühûd-nâme*'nin Özbekistan'da bulunan iki nüshasını Hüseyin Kaba da zikretmektedir. Fakat Kaba, Kâsım'ın Şems-i Âsî'nin eserinden esinlenerek kaleme aldığı *Cühûd-nâme*'ye ait bu iki nüshayı Şems-i Âsî'nin eserinin nüshaları bahsinde anmıştır (2022, s. 1046). Kâsım'ın orijinal eserin başına ve sonuna eklemeler yapması, metni dördlük formunda kurması ve metnin söz varlığı bakımından az çok farklılaşmasından hareketle bu iki nüshayı Kâsım'a ait olan *Cühûd-nâme*'nin nüshaları olarak anmak daha doğru olacaktır.

ekindeki /g/ ünsüzünün de yine Oğuz Türkçesi tesiriyle düştüğü vakidir. Bu durum, eserdeki tek kullanımda görülmektedir: *ihlâşlı* 44/1. Eski Türkçede kelime içinde ve kök sonunda /b/ olan ünsüz, Doğu Türkçesinde /v/’ye değişmiş, “sub>su” örneğinde görüldüğü üzere bazen de düşmüştür (Eckmann, 2013, s. 37-38). Eserde bu ünsüzün düştüğü tek örnek mevcuttur: *su* 28/2. *İda bër-* birleşik fiil yapısından gelişmiş olan *yëber-* fiili de [*İda bër-* > *iyëber-* > *yëber-* (Argunşah, 2017, s. 105)], bir ön sesteli ünlü düşmesi örneği olarak kendini göstermektedir: *yëberdi* 27/1. Benzer şekilde *ër-* ek-fiilinin eserdeki bir örnekte *ë-* biçiminde geçmesi de dikkat çekicidir: *bar ëdi* 6/3. Bu kullanımın, akıcı /r/ sesinin düşme temayülü yanında, Oğuz Türkçesi etkisiyle de ortaya çıktığı düşünülebilir.

Genel Türkçenin en sağlam uyumlarından olan kalınlık-incelik uyumu, Doğu Türkçesinde yer yer bozulmaktadır. Eserde bu durum {+GA} yönelme hâli ekinin kullanımında görülmektedir⁹: *kök yüzi+ğa* 1/3, *Peyğamber+ğa* 3/3, *‘âlem+ğa* 4/2, *taraf+ge* 16/1. Doğu Türkçesinde tutarsız bir görünüm arz eden düzlük-yuvarlaklık uyumu ise, incelenen eserde genellikle tutarlı bir hâldedir. 1. ve 2. şahıs iyelik eklerinin ünlüleri, çoğunlukla uyuma girse de (bk. *könlüm* 25/1, *ferzendim* 34/3, *cânıñ* 37/2, *gülşeniñ* 37/3, *başımızın* 44/4 vd.) bir örnekte uyumun bozulduğu görülmektedir: *köñliñi* 5/1. 3. şahıs iyelik eklerinin ünlüleri ise metinde tutarlı bir şekilde düz ünlülüdür ve yuvarlak sıradan kelimelerde uyumu bozmaktadır: *nürüdin* 3/4, *atı* 6/2, *yolın* 10/3, *ihlâşı* 15/1, *kolın* 39/2. {-I(p); -(U)p} zarf-fiil eki, umumiyetle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uysa da eserde uyum dışı örnekler de mevcuttur: *aytıp* 14/1 (krş. *aytıp* 21/4), *kêlip* 17/2 (krş. *kêlip* 12/1, 23/3). Bunların yanı sıra, Doğu Türkçesi metinlerinde yalnızca düz veya yalnızca yuvarlak ünlülü kullanılan bazı eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu görülmektedir: *toldı* 4/2, *yörüdi* 23/1, *kördi* 42/3, *altundın* 10/2, *kündin* 16/3, *çalıpdur* 37/2, *atıdur* 8/1, *kêlür* 5/2, *aytur* 34/1, *olturmuş* 43/2, *turğul* 30/1 vb.

4.2. Şekil Bilgisi Notları

4.2.1. Yapım Ekleri

4.2.1.1. İsim Yapım Ekleri

Eserde tanımlanan isim yapım ekleri şu şekildedir: **(1) {+A}**: Yönelme hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş olan bir yapım ekidir (Clauson, 1972, s. 694; Gülensoy, 2011/1, s. 358). Bu ek, *kêce* kelimesinde kendini göstermektedir: *kêce+e+si* 20/1, *kêce+e* 42/3. **(2) {+An}**: Eski bir çokluk eki olan bu ek (Erdal, 1991, s. 91), Doğu Türkçesinde olduğu gibi, eserde de yapım eki görünümündedir: *oğ(u)l+an* 7/4, 9/3, 10/1 vd. **(3) {+CA}**: Esasen eşitlik hâli eki olan ve yer yer küçültme de bildiren bu ek (Bodrogligeti, 2001, s. 58), kalıplaşarak metindeki şu örneklerde yapım eki hâline gelmiştir: *nê+ce* 4/1, 8/3, 11/2, 21/2; *bar+ça* 23/3; *bar+ça+sı* 42/1. **(4) {+KA; +GA}**: *Başka, birge, özge* gibi

⁹ Yönelme hâli eki olan {+gA} ekinin metinde (ve Çağatay Türkçesi eserlerinin genelinde) dil uyumu dışında kullanıldığı görülmektedir. Bu ekin bilhassa Arapça ve Farsça kökenli kelimelere ünlü uyumuna bakılmaksızın getirildiği vakidir. Konu üzerine bir makale kaleme almış olan Kemal Eraslan, bu özel durumu şöyle açıklamaktadır: “Arapça ve Farsça kelimelere kalın ünlülü ek getirme temayülünü onların daha ziyâde kalın telâffuz edilişleriyle izah etmek mümkündür. Ancak aynı kelimeye bazen kalın, bazen de ince ünlülü ek getirilmesi, imlâ istikrarsızlığı yanında, tereddütlü telâffuz durumunun mevcudiyetini de düşündürmektedir. Yabancı kelimelerde ortaya çıkan bu durum müstensihler tarafından zamanla Türkçe kelimelere de teşmil edilmiş olmalıdır.” (1970, s. 114-115) Bununla birlikte kimi zaman kalın sıradan kelimelere ince ünlülü eklerin gelmesi [*taraf+ge* Cühüd-nâme, 16/1 / *ağzınge* (Karasoy, 1998, s. 43) / *anasınge* (Eraslan, 1999, s. 142)], kimi zaman ise aynı eserde iki farklı kullanımın görülmesi [*derdim+ge* & *derdim+ğa* (Karaağaç, 2020, s. 35)], bu durumun farklı sebeplere dayandığını ve hâlâ incelenmeye değer olduğunu göstermektedir.

kelimelerde kendisini gösteren bu ek, eserde *başka* ve *özge* kelimeleriyle tanıklanmaktadır: *baş+ka* 1/4, *öz+ge* 21/1. **(5) {+IA}**: Bu ek, sayı adlarının üzerine gelerek birliktelik bildirir (Argunşah, 2017, s. 124). Metinde *birle* kelimesi dikkat çekmektedir: *bir+le* 22/4, 24/3, 34/3, 42/4. **(6) {+IX}**: Aitlik ve ilgi bildiren sıfatlar yapan (Eckmann, 2013, s. 48; Bodrogligeti, 2001, s. 60) ve {+IXK; +IXG} ekinin sonundaki ünsüzün erimesiyle ortaya çıkan bu ekin metinde tek örneği vardır: *ihlâş+lı* 44/1. Bu ekin eskicil biçimi de eserde tanıklanmaktadır: *dür+lüg* 1/2. **(7) {+IXK; +IXG}**: Türk dilinin en işlek yapım eklerinden biri olan bu ek, metinde tek örnekle tanıklanmaktadır: *cādū+lık+da* 8/2. **(8) {+sXz}**: Yokluk bildiren sıfatlar yapan bu ekin de (Bodrogligeti, 2001, s. 66-67; Eckmann, 2013, s. 50; Erdal, 1991, s. 131), eserde tek örneği mevcuttur: *an+sız* 40/1. **(9) {+X}**: Bu ek, *kēbi* edatının bünyesinde kalıplaşmış olarak bulunmaktadır: *kēb+i* (Clauson, 1972, s. 686) 36/2. **(10) {-G; -K; -XG; -XK}**: Somut ve soyut isimler yanında alet isimleri ve sıfatlar yapmada da kullanılan bu ek (Argunşah, 2017, s. 130), metinde birden fazla kez kullanılmıştır: *tofra-k+dın* (Clauson, 1972, s. 444; Erdal, 1991, s. 387) 3/1, *taya-k+lar* (Clauson, 1972, s. 568) 12/3, *yıra-g+dın* (Clauson, 1972, s. 214) 33/1. **(11) {-GAn}**: Esasen sıfat-fiil eki olan bu ek, zaman zaman kalıcı isimler de türetir. Bu ekin eserde tek örneği mevcuttur: *yal-ğan* (Argunşah, 2017, s. 128) 30/4, 33/3. **(12) {-XK; -XG}**: İşlek yapım eklerinden olan, sıfatlar ve iş veya hareket bildiren mücerret isimler yapan bu ek, bazen müşahhas isimler için de kullanılır (Eckmann, 2013, s. 51). Eserdeki tek örneği şu şekildedir: *acı-g+ı / acı-k+ı* 7/1, 12/1. **(13) {-KU; -GU}**: Metinde tek örnekle tanıklanmaktadır: *uy(u)-ku+sı+n+da* 14/2. **(14) {-X}**: Zarf-fiil ekinin kalıplaşması sonucu oluşan bir başka yapım eki olan bu ek, iki örnekte mevcuttur: *kar-(i)ş-u* (Clauson, 1972, s. 663) 35/2, *yağ-(i)ş-ı* (Clauson, 1972, s. 908) 5/1, 45/1.

4.2.1.2. Fiil Yapım Ekleri

Eserde tanıklanan fiil yapım ekleri şu şekildedir: **(1) {+A-}**: İsimlerden geçişli ve geçişsiz fiiller yapan bu ek, eserde *oyna-* fiilinde tespit edilmiştir: *oy(u)n+a-g-alı* 39/3. **(2) {+Ar-}**: İsimlerden, bilhassa renk isimlerinden, geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bu ek, metinde *kızır-* ve *sargar-* (<*sarığ+ar-*) fiillerinde mevcuttur: *kız+ar-mış*¹⁰ 43/3, *sar(i)ğ+ar-dı* 35/3, *sar(i)ğ+ar-ıp* 41/3. **(3) {+dA-}**: Geçişli fiillerden ve yansıma isimlerden fiiller türeten bu ek (Bodrogligeti, 2001, s. 290), metinde iki yerde tanıklanmaktadır: *is+te-r+mēn* (Erdal, 1991, s. 455) 18/1, *kıs+ta-p (?)* 10/4. **(4) {+IA-}**: Türkçenin en işlek yapım eklerinden olan bu ek, eserde de sıklıkla kullanılmıştır: *kayçı+la-p* 7/2, *taş+la-dı+ı* 10/1, *yığ+la-p* 28/4, *baş+la-dı* 31/1, *söz+le-di+m* 33/3. **(5) {+rA-}**: Metinde tek örneği mevcuttur: *uç+ra-r* 24/3. **(6) {+X-}**: Eserde, *biti-* gövdesinde tanıklanmaktadır: *bit+i-l-di* (Clauson, 1972, s. 299) 7/3, 9/2, 10/2. **(7) {-A-}**: Çoğunlukla tek heceli fiillere gelerek pekiştirmeli fiiller türeten bu ek (Argunşah, 2017, s. 134), metinde farklı bir kullanıma sahiptir: *kay(i)n-a-yıp* 15/2, *kay(i)n-a-p* (Clauson, 1972, s. 678) 45/2. **(8) {-X)D-}**: Farklı çatılarda fiiller türeten işlek bir ek olan bu ek, eserde bilhassa *ayt-* fiilinde dikkat çekmektedir: *ay-t-up* 14/1, *yay-(i)d-ip* 20/3, *ay-t-mayın* 33/3, *ay-t-ur* (Clauson, 1972, s. 268) 34/1. **(9) {-DUR-}**: Türkçenin en işlek fiil yapım eklerinden olan ve ettirgen fiiller türeten bu yapım ekinin metindeki tek örneği şu şekildedir: *ol-tur-mış* 43/2. **(10) {-K-; -XK-}**: Pekiştirme eki olan bu ekin (Argunşah, 2017, s. 135) metinde tek örneği mevcuttur: *oy(u)n+a-g-alı* 39/3 **(11) {-X)l-}**: Edilgen ve dönüşlü çatılı fiiller oluşturan bu ek, eserde dönüşlülük çatısını kurmuştur: *yığ-il-iş-ıp* 17/1, *koş-ul-up* 31/2. **(12) {-X)n-}**: Dönüşlülük ve edilgenlik eki olan bu ek, metinde

¹⁰ *Kızır-* fiili, bazı kaynaklarda *kız-* fiiline götürülse de (Clauson, 1972, s. 685), *ağ+ar-*, *mor+ar-*, *göğ+er-*, *sar(i)+ar-* gibi kullanımlara muadil bir görünüme sahip olduğu için “kızıl, kızılılık” anlamına gelen bir *kız* köküne götürülmesi daha uygun görünmektedir.

tanıklığı tek örnekte dönüşlülük işlevindedir: *ölç-ün-mege* 2/3. **(13) {-X)r-}**: Ettirgenlik eki olan bu yapım ekinin metindeki kullanımı, etken çatı görünümündedir: *tap-(i)ş-ur-up* (Eckmann, 2013, s. 59) 41/2. **(14) {-rA-}** İşlek olmayan bu yapım ekinin eserde tek örneği mevcuttur: *sıç-ra-p (saç-ra-)* (Clauson, 1972, s. 798) 14/3. **(15) {-sA-}**: İşlek bir kullanımı olmayan ve istek ifade eden fiiller türeten bu ek (Eckmann, 2013, s. 60), metinde *körset-* kelimesiyle tanıklanmaktadır: *kör-se-t* 18/4, *kör-se-t-er-miz* 19/3. **(16) {-X)ş-}**: Birden fazla özne tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen eylemleri ifade eden bu ek (Eckmann, 2013, s. 60), yer yer dönüşlülük de bildirebilmektedir. Metindeki kullanımı şu şekildedir: *yağ-(i)ş-t* (Clauson, 1972, s. 908) 5/1, 34/2, 45/1, *yığ-ıl-ış-ıp* 17/1, *kar-(i)ş-u* (Clauson, 1972, s. 663) 35/2, *tap-(i)ş-ur-up* (Eckmann, 2013, s. 59) 41/2. **(17) {-X)t-}**: Etken, ettirgen ve dönüşlü fiiller türeten işlek bir ektir (Argunşah, 2017, s. 136). Metinde tek kullanımı vardır: *yara-t-dı* (Clauson, 1972, s. 959) 3/1. **(18) {-X)z-}**: Geçişli fiiller türeten bu ek, metindeki tek örnekte dönüşlülük işlevindedir: *ak-uz-up* 31/4.

4.2.2. Çekim Ekleri

4.2.2.1. İsim Çekim Ekleri

eaea(1) Çokluk Eki: Türk dilinin yaygın çokluk eki olan ve Uygur Türkçesi döneminden itibaren işlek bir biçimde kullanılan {+lAr} eki, incelenen eserde de sıklıkla kullanılmıştır: *yulduz+lar* 2/2, *kâfir+ler* 4/3, *âdem+ler+ni* 5/4, *kişen+ler* 12/2. {+lAr} eki ile yapılmış çokluk yapılarının yanında Arapçanın müennes çokluğunu oluşturan /+āt/ eki ile Farsça /+ān/ eki de birer örnekte tespit edilmiştir: *Kāzī el-hācāt* (hācāt: hacetler, ihtiyaçlar) 13/2, *yārānlar* 40/3. Bunlardan *yārān*'ın çokluk anlamı, metinde aşınmıştır. **(2) İyelik Ekleri:** Metinde, ikinci çokluk şahıs dışındaki bütün iyelik ekleri tanıklanmaktadır: *ferzend+im* 34/3, *könl+üm* 25/4, *Teñri+m* 29/4; *öz+üñ* 10/3, *miñnet+iñ* 37/1; *acıķ+ı* 7/1, *at+ı+n+ı* 2/4 & *āvāze+si* 4/2, *eki+si* 31/2; *baş+ımız+nı* 44/4; *kol+ı+n* 39/2, *şıdķ+ı* 44/3, *cān+ı+n+ı* 45/3. **(3) Hâl Ekleri:** Metindeki hâl eklerinin görünümünü şu şekilde sıralayabiliriz: **(3.1) İlgi Hâli {+nİñ; +İñ}:** Metinde ilgi hâli için daha çok {+nİñ} eki kullanılsa da Oğuz Türkçesinin tesiriyle {+İñ} eki de sıklıkla kullanılmıştır: *Hoten+nin* 1/1, *Resül+nin* 36/4; *Cühüd+iñ* 7/1, *a+n+iñ* 4/2. **(3.2) Belirtme Hâli {+nİ; +İ; +Ø}:** Belirtme hâli çoğunlukla {+nİ} ekiyle kurulsa da Oğuz Türkçesi etkisiyle {+İ} eki de nadiren kullanılmıştır: *beççe+ni* 12/4, *cān+mı* 40/1 *söz+ler+ni* 38/4; *söz+üñ+i* 19/2. Belirtme hâli, metinde sıfır biçim birimi ile de sağlanmıştır: *ölgenin+Ø* 33/3, 36/4. **(3.3) Yönelme Hâli {+gA; +KA; +A; +Ø; +nİ}:** Eserde yönelme hâli için ekseriyetle {+gA} eki kullanılsa da Oğuz Türkçesinin etkisiyle {+(y)A} eki de yer yer kullanılmıştır: *kök yüzi+ğa* 1/3, *taş+karı+ğa* 15/2, *taraf+ge* 16/1, *tüyü+ge* 22/1, *Teñri+ge* 29/3, *Muhammed+ge* 30/2, *aldamak+ka* 30/4; *Hakk+a* 41/2, *bér-gen+ler+e* 45/3. Bir örnekte yönelme hâlinin sıfır biçim birimiyle ifadesi ilgi çekicidir: *Medīne+Ø [kēter-miz]* 19/1. Yine tek örnekte yönelme hâlinin belirtme hâli ekiyle karşılandığı görülmektedir: *[Ol] kişi+ni [peygamber-i rāst dēr-mēn]* 18/3. **(3.4) Bulunma Hâli {+dA}:** Türkçe eserlerin genelinde olduğu gibi, incelenen metinde de bulunma hâli {+dA} ekiyle kurulmuştur: *yan+ı+n+da* 6/3, *cādülük+da* 8/2, *uyķu+sı+n+da* 14/2. **(3.5) Ayrılma Hâli {+dIn}:** Ayrılma hâli eki, Doğu Türkçesi metinlerinde, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi metinlerinde olduğu gibi, {+dIn} şeklindedir (Argunşah, 2017, s. 148): *tofraķ+dın* 3/1, *düzağ+dın* 4/4, *altun+dın* 10/2, *yırağ+dın* 33/1. **(3.6) Vasıta Hâli {+n; +ñ}:** Çağatay Türkçesinde bu çekim eki, çoğunlukla zaman ve yer zarfı yapan kelimelerde kalıplaşmış olarak bulunmaktadır (Argunşah, 2017, s. 150). Eserde *bilen* kelimesinin bünyesinde yer alan ekin *erteñ* kelimesinde damak 'n'li oluşu dikkat çekmektedir: *bile+n* 1/1, 7/3, 45/2; *erteñ* 24/3, 42/4.

(3.7) Yön Gösterme Hâli {-KArI}: Yön gösterme hâli metinde şu örneklerde tanıklanmaktadır: *taş+kanı+ğa* 15/2, 23/3; *taş+kanı+da* 33/4; *iç+keri* 31/3.

4.2.2.2. Fiil Çekimi

4.2.2.2.1. Basit Çekim

4.2.2.2.1.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kiplerinden olan şimdiki zaman ve gelecek zaman kipleri incelenen eserde tanıklanmamıştır. Diğer kiplerin şahıslara göre tanıklanma durumları ise şöyledir: (1) **Görülen Geçmiş Zaman {-DX}**: 1. ve 2. çokluk şahıslar hariç, diğer şahıslarda tespit edilmiştir: *sözledim* 33/3, *başladım* 10/3, *ışitti* 28/1, *dédiler* 39/3. (2) **Öğrenilen Geçmiş Zaman {-mIş; -(X)p+DUr}**: Her iki biçim biriminin de yalnızca 3. şahıs çekimleri tespit edilmiştir: *kızarmış* 43/3, *olturmuş* 43/2, *turmuş* 43/1, *kalıpdur* 37/2, *ötüpdür* 8/3, *boluptur* 6/2. (3) **Geniş Zaman {-r; -Ar; -Ur; -z; -s}**: Metinde en fazla tanıklanan kip, geniş zaman kipidir. 3. çokluk şahıs hariç bütün şahıslarla sıklıkla kullanılmıştır: *dér-mèn* 18/2, *bilürsin* 13/2, *öler* 22/3, *körseter-miz* 19/3, *yatar-siz* 25/2. Geniş zaman eki, olumsuz tabanlara hem {-z} hem de {-s} şeklinde gelmiştir: *demez-mèn* 21/1, *minmes-mèn* 22/1.

4.2.2.2.1.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kiplerinden olan istek ve gereklilik kipleri incelenen eserde tanıklanmamıştır. Diğer kiplerin şahıslara göre tanıklanma durumları ise şöyledir: (1) **Emir Kipi {-Ø}**¹¹: 3. teklik ve çokluk şahıslar hariç, diğer şahıslarda tespit edilmiştir: *bakayın* 34/2, *bér* 11/4, *sorma* 8/4, *eylegil* 13/3, *oynağalı* 39/3, *kalın* 40/3. (2) **Şart Kipi {-sA}**: Şart kipi, metinde yalnızca teklik şahıslarla kullanılmıştır: *bilsem* 11/2, *yatsam* 26/1; *bérsej* 11/1; *bol-sa* 44/3.

4.2.2.2.2. Birleşik Çekim

Eserdeki birleşik çekimler, basit çekimler kadar zengin bir kullanıma sahip değildir. Yalnızca geniş zamanın hikâye çekimi kullanılmıştır: *okurdu* 6/1, *uçrar érdi* 24/3, *barur érdi* 24/2.

4.2.2.2.3. Fillerde Olumsuzluk

Metinde olumsuzluk, Türk dilinin genelinde olduğu gibi, {-mA-} olumsuzluk ekiyle kurulmuştur. Daha çok geniş zaman kipiyle birlikte kullanılan olumsuz tabanlar, emir kipinde de tanıklanmaktadır: *demez-mèn* 21/1, *yemes-mèn* 20/4, *sorma* 8/4, *bérme* 5/1.

4.2.2.2.4. Bildirme Çekimi

Metinde isimlerde bildirme, *ér- ~ é-* ve *tur-* ek-fiilleriyle sağlanmıştır. Bunlardan *ér- ~ é-* ek-fiili, hikâye çekimiyle tespit edilmiştir: *bar édi* 6/3, *âdet érdi* 24/1. *Tur-* ek-fiili ise geniş zaman bildiren bir görünümüdür: *atıdur* 8/1, *yoğdur* 38/3, *kündür* 21/2.

Doğu Türkçesinde ek-fiilin olumsuz şekli, *ermes/emes* şeklindedir (Eckmann, 2013, s. 145). Metinde tek örneği mevcuttur: *özümde emes-mèn* 21/2.

4.2.2.2.5. Birleşik Filler

İncelenen eser, hacmine nispetle, birleşik fiiller açısından zengin bir malzeme ihtiva etmektedir.

“İsim + yardımcı fiil” kuruluşunda olan birleşik fiiller için şu örnekler verilebilir: (1) **bér-**: *ruhşat bér-* 11/1, *‘azâblar bér-* 12/3. (2) **bol-**: *bünyâd bol-* 6/2, *hayrân bol-* 28/3, *zâyi‘ bol-* 37/1. (3) **ét-**: *tavâf ét-* 11/3, *maşlahat ét-* 17/1, *kabûl ét-* 19/2. (4) **éyle-**: *şâd-mân éyle-* 3/4, *âzâd éyle-* 4/4, *mihmân éyle-* 5/4, *mahrûm éyle-* 37/4, *pinhân*

¹¹ Birçok kaynaktan emir kipinde kullanılan şahıs ekleri, emir kipinin ekleri olarak gösterilmiştir. Emir kipini sıfır biçim birimiyle göstermek gerekir. Zira her şahısta farklı bir biçim birimi kullanılması, bu şekillerin kip değil şahıs eki olduğunu gösterir.

ëyle- 39/4. (5) **kıI-** *münâcât kıI-* 13/1, *tevellâ kıI-* 20/3, *şabr kıI-* 30/1. (6) **Diğer Örnekler:** *îmâna kël-* 4/3, *zor kël-* 5/2, *acıkı kël-* 7/1, *haddin aş-* 15/1, *ğamm yê-* 22/3, *mâtemin tut-* 42/1, *cây tut-* 23/3, *kasem ayt-* 21/4, *közün aç-* 14/4, *yalğan sözle-* 33/3, *tüş kör-* 42/3, *tayaqlar ur-* 12/3, *ta'âm yayıt-* 20/3, *söz kat-* 17/3, *rengi sarğar-* 35/3, *murâda yet-* 44/1, *murâd tap-* 43/3.

Metindeki tek tasvirî fiil kullanımı, süreklilik fiiline yaklaşan fakat eklendiği esas fiile *uğraşmak*, *çalışıp çabalamak* manası katan *kör-* fiilinin kullanımımıdır (Eckmann, 2013, s. 115): *tüşekör-* 45/1, *daşakör-* 45/2, *koşakör-* 45/3.

4.2.2.2.6. Fiilimsiler

Fiilimsi ekleri, -kalıplaşma hadisesi hariç- kalıcı kavramlar oluşturmadığından ve fiillerin olumsuz tabanlarına da geldiğinden (bk. *gelerek ~ gelmeyerek vb.*), bunları çekim eki olarak değerlendirmek gerekir. İncelenen metin, fiilimsiler bakımından da dikkate değer bir görünüme sahiptir.

4.2.2.2.6.1. İsim-Fiiller

Eserde isim-fiil eklerinden yalnızca {-mAK} eki tanıklanmıştır: *ölçünmege* 2/3, *yörimege* 22/2; *aldamağka* 30/4. Ayrıca sıfat-fiil eki olan {-KAN; -GAN} ekinin, iyelik ekiyle birlikte isim-fiil eki işlevinde kullanıldığı da görülmektedir: *Köylü bolmas ölgenini ayğanu* (*Öldüğünü söylemeye günlü razı olmaz.*) 30/3, *Saña naşib yokdur botam körğeni* (*Onu görmek senin nasibin değilmiş.*) 38/3.

4.2.2.2.6.2. Sıfat-Fiiller

Eserde yalnızca {-KAN; -GAN} sıfat-fiil eki tespit edilmiştir. Geniş zaman anlamıyla metinde tek örneği mevcuttur: *bêrgenlere* 45/3. Bu ek, metinde daha çok geçmiş zaman bildiren {-DUK} sıfat-fiil eki işlevinde kullanılmıştır: *ölgenini (öldüğünü)* 30/3; *ölgenin (öldüğünü)* 33/3, 36/4.

4.2.2.2.6.3. Zarf-Fiiller

Metinde tespit edilen zarf-fiil ekleri şu şekildedir: (1) **{-(y)A}**: Metinde esas fiilleri tasvirî fiillere bağlama göreviyle kullanılmıştır: *tüşekör* 45/1, *daşakör* 45/2, *koşakör* 45/3. (2) **{-bAn}**: Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemlerinde {-pAn} olarak kullanılan bu zarf-fiil eki, ünlü ile biten fiillere gelmektedir (Argunşah, 2017, s. 184). Metinde tek örneği tespit edilmiştir: *dêben* 38/4. (3) **{-KAN; -GAN}**: Esasen sıfat-fiil eki olan bu ek, metindeki iki örnekte, iyelik eki ile birlikte, {(y)AlI} zarf-fiil eki işlevinde kullanılmıştır: *ölgeni (öleli)* 38/1, *kılğanu (kılalı)* 38/2. (4) **{-mAy}**: Olumsuzluk eki {-mA} ile zarf-fiil eki {-y}'nin birleşiminden oluşan ve {-mAdAn} ekiyle aynı işleve sahip olan bu zarf-fiil eki, *kör-* fiilinin üzerinde tanıklanmıştır: *körmey* 10/2, 18/2, 21/3, 26/3. (5) **{-mAyIn}**: Yine {-mAdAn} ekiyle işlev ortaklığına sahip olan ve {-bAn} ekinin olumsuz eş değeri olan bu ek (Bodroglıgeti, 2001, s. 273), metinde iki yerde tespit edilmiştir: *tınmayın* 16/2, *aytmayın* 33/3. (6) **{-(y)Xp}**: İncelenen eserde en fazla tanıklanan zarf-fiil ekidir: *bêrip* 12/3, *yügürüp* 16/1, *koşulup* 31/2, *küyüp* 41/1, *tapşurup* 41/2.

4.2.2.3. Kelime Türleri

İsimler ve fiiller dolaylı olarak anlatıldığı için bu başlık altında isim ve fiil dışındaki kelime türleri incelenecektir:

4.2.2.3.1. Sıfatlar

İncelenen metin, nitelme ve belirtme sıfatları bakımından zengin bir malzeme barındırmaktadır. Daha çok Farsça kökenli olmalarıyla dikkat çeken nitelme sıfatlarına şu örnekler verilebilir: *büt-perest* [*kâfirler*] 4/3, *gümrah* [*bende*] 44/2, *köhne* [*dünyâ*] 44/2, *nâdân* [*bâbâ*] 9/4, [*ıfl-ı*] *nâ-şad* 6/3, [*peygamber-i*] *râst* 18/3, *yağşı* [*yoI*] 45/1.

Belirtme sıfatlarına ise şu örnekleri vermek mümkündür: *bu* [*'âlem*] 2/1, *oşbu* [*söz*] 28/1, *yüz yigirme dört miñ* [*peygamber*] 3/2, *yüz* [*menzil*] 29/1, *üç* [*kün*] 38/1, *yetti* [*kün*] 23/1, *başka* [*devrân*] 1/4, *bir* [*mihmân-hâna*] 5/3, *dürlüg* [*elvân*] 1/2, *her* [*kişi*] 44/3, *özge* [*söz*] 21/1, *nè* [*ad*] 6/4.

4.2.2.3.2. Zamirler

Eserde zamirler ve onların durum eki almış şekilleri çokça kullanılmıştır. Yalın hâldeki şahıs zamirlerinden 3. teklik ve 2. çokluk şahıslar dışındaki zamirler eserde tespit edilmiştir: *mèn* 21/2, 22/1, 34/1; *sèn* 13/2, 31/3; *biz* 19/1, 19/2, 19/3; *olar* 23/4, 24/4. Metinde 2. ve 3. teklik şahıs zamirlerinin ilgi hâli ekli kullanımları mevcuttur: *sèniñ* 19/2, 37/1; *anıñ* 2/1, 8/3. Yönelme hâli eki ise, 2. ve 3. çokluk dışındaki şahıslarda tespit edilmiştir: *maña* 18/4; *saña* 38/3; *aña* 17/3, 17/4, 19/4; *bizge* 8/3. Belirtme hâli ekini almış olan şahıs zamirleri ise şu şekildedir: *mèni* 13/4, 25/1, 25/4; *sèni* 19/3, 30/2. Ayrılma hâli 3. teklik ve 1. çokluk şahıs zamirlerinin üzerinde tanıklanmıştır: *andın* 28/1; *bizdin* 37/4, 38/2. Bulunma ve eşitlik hâli eki ise şahıs zamirlerinin üzerinde tespit edilmemiştir.

Tespit edilen dönüşlülük zamirleri ve bunların çekimli biçimleri şöyle sıralanabilir: *özidin* 28/2; *özin* 15/4, 22/2, 34/4; *özümde* 21/2; *özün* 10/3.

Tanıklanan işaret zamirleri ve bunların çekimli biçimleri şu şekildedir: *ol érdi* 4/1; *anda* 23/4, 24/4; *anı* 9/3; *anıñ* 4/2; *munda* 5/4, 26/1; *munıñ* 32/2.

Belirsizlik zamirleri metinde çeşitlilik arz etmemektedir: *barça* 23/3, *barçası* 42/1; *her kişiniñ* (*herkesin*) 44/3.

Soru zamirleri ve bunların çekimli biçimleri ise şöyledir: *kimlere* 45/4, *nè* → *n'éter-mèn* 40/1, *n'éter-siz* 25/1, *n'işlediñ* 10/2.

4.2.2.3.3. Zarflar

İncelenen metin zarf varlığı açısından da dikkat çekmektedir. Tespit edilen durum zarfları şu şekildedir: *böyle* 25/4, *çünân* (*öyle*) 24/4, *ğâyibâne* 18/2, *hoş* [*kalıñ*] 40/3, *tamâm* [*bitildi*] 9/2, *yağşı* [*bakayın*] 34/2, *yana* 7/3¹².

Metinde şu yer ve yön zarfları kullanılmıştır: *karşu* 35/2; *munda* 5/4, 25/1; *ol arada* 20/1.

Tespit edilen zaman zarfları şu şekildedir: *bir küni* 6/1; *érteñ* 24/3, 42/4.

Soru ve miktar zarfları ise metinde birer kullanıma sahiptir: *kaçdın* 17/3, *köp* 12/3, 20/3.

4.2.2.3.4. Edatlar

İncelenen metindeki edatlar şu şekildedir: **(1) Bağlama Edatları:** *tā ki* 6/2, 27/3; *u/ü* 12/4, 21/4, 37/3, 40/4. **(2) Çekim Edatları:** [*hikmet*] *bilen* 1/1, [*Hakñıñ yadı*] *bilen* 45/2, [*cehd*] *birle* 22/4, [*érteñ*] *birle* 42/4, [*andın*] *soñ* 23/2, [*üç kündin*] *soñ* 16/3, [*oğlan*] *üçün* 20/2, [*savda*] *üçün* 24/2 **(3) Cümle Başı Edatları:** *meger* 10/3, *oşal* [*Kâsım*] 45/1. **(4) Benzetme Edatları:** [*ğonca*] *dék* 41/3, [*munıñ*] *dék* 32/2, [*alma*] *kébi* 36/2. **(5) Kuvvetlendirme Edatları:** *elbette* 44/1; *hem* 40/2, 40/3. **(6) Ünlem Edatları:** *é* 30/1, 39/3; *elvedā'* 40/4; *yā* 27/4.

¹² Mustafa Argunşah'ın (2017, s. 166) zaman zarfı olarak değerlendirdiği “yana” zarfını Zeynep Korkmaz (2009, s. 514) durum zarfı olarak değerlendirmektedir.

5. Metin (Transkripsiyon ve Türkiye Türkçesine Aktarım)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Kıssa-i Cuhūd-nāme Bu-turur¹³

[M5b] [E14a] [Ö16b]	1	<p>Hikmet bilen çıkıp Hotenniñ şahı¹⁴
Bu ‘ālemni dürlüg elvān eyledi¹⁵
Kök yüziğa encüm çaķıp sipāhi¹⁶
Başka devrān başka tuğyān eyledi¹⁷</p>	<p><i>Hoten şehrinin şahı [olan Allah], bu
ālemi rengārenk yarattı. Yıldızları
gökyüzüne asker misali dikip
[dünyayı] bambaşka bir coşkunluk
[üzre] halk eyledi.</i></p>
	2	<p>Bu ‘ālemde anıñ çerāğın yakıp¹⁸
Yılduzlar düş düşdın ‘āleme bakıp¹⁹
Günāh ölçünmege terāzü çaķıp²⁰
‘Adālet atını mīzān eyledi²¹</p>	<p><i>Yıldızlar bu ālemde Allah ’ın nurunu
yakıp omuz omuza dünyaya bakıyorlar.
[Allah da] günahları tartmak üzere
“adalet” isminin kıstas olduğu bir
terazi koymuştur.</i></p>
[Ö17a]	3	<p>Bir kısım tofrağdın ādem yaratdı²²
Yüz yigirme dört miñ peygamber ötdi²³
Muhammed Peyğamberğa nevbet yetti²⁴
Nürıdın ‘ālemni şād-mān eyledi²⁵</p>	<p><i>[O Allah ki] topraktan insanı yarattı.
[Bu dünyadan] yüz yirmi dört bin
peygamber geçti [sonunda]
peygamberlik Hz. Muhammed’e
ulaşarak [onun] nuru dünyayı şad kıldı.</i></p>
	4	<p>Nēce vakt ol ērdi zamāni boldı²⁶
Anıñ āvāzesi ‘ālemğa toldı²⁷
Büt-perest kâfirler imāna kēldi
Dūzahğdın cānını āzād eyledi²⁸</p>	<p><i>Zaman zamanı kovaladı ve öyle bir
zaman geldi ki [nübüvvet nurunun]
sesi āleme doldu. Putperest kâfirler
imana gelip cehennemden canlarını
kurtardılar.</i></p>

¹³ Bu başlık M ve E’de yok.

¹⁴ Hotenniñ: Hotenni Ö

¹⁵ bu ‘ālemni: yer yüzine Ö / dürlüg: türlüg E, türli Ö

¹⁶ yüziğa: yüzinde E, yüzine Ö / encüm çaķıp: çaķıp encüm E, Ö

¹⁷ başka: başğa Ö / başka: başğa Ö

¹⁸ ‘ālemde: ‘āleme E, dünyāda Ö / anıñ: eki E

¹⁹ yulduzlar: yulduz E, yulduzları Ö / ‘āleme: ‘ālem Ö / bakıp: [ba]ķıp Ö

²⁰ ölçünmege: ölçemekke E, ölçmege Ö / çaķıp: kılıp E, çekip Ö

²¹ mīzān: mīzan M / M’de kıtanın sonundaki *eyledi* redifi iki kere yazılmıştır.

²² kısım: sıkım E / tofrağdın: tofrağdın E / yaratdı: yarattı Ö

²³ ötdi: ötti Ö

²⁴ Peyğamberğa: Peyğamber M, E / nevbet: neveti E, Ö

²⁵ nürıdın ‘ālemni: ‘ālemni nürıdın Ö

²⁶ Bu mısra E’de *Bir nēce ol irni trāni boldı*, Ö’de *Bir nēce ērlerniñ murādi boldı* şeklindedir.

²⁷ anıñ: anı E / ‘ālemğa: ‘āleme E / toldı: toldı n’oldı M

²⁸ dūzahğdın: tamuğdın Ö / āzād: turfān Ö / Bu mısra E’de *Bir Cühüdniñ oğlı tuğyān eyledi* şeklindedir.

- 5 Köñliñi koy bërme yañşı yamana²⁹
Bir küni zor këlür bu şîrîn cāna³⁰
Dünyāni èyledi bir mihmān-ñāna³¹
Ādemlerni munda mihmān èyledi³²
- Güzele, çirkine gönlünü verme,
bırak! [Allah] dünyayı, insanların
konukladığı bir misafirhane kıldığı
için [bu dünyada] bir gün kalmak bu
güzel cana zor gelir.*
- 6 Bir küni bir Cühüd okurdu Tevrāt
Tā ki Resül atı boluptur bünyād³³
[E14b] Yanında bar edi bir tıfl-ı nā-şād³⁴
Bābā nē ad dēp cevlan èyledi³⁵
- Bir gün bir Yahudi Tevrat okurken
Hz. Muhammed'in adına denk geldi.
Yanında mahzun bir çocuk vardı.
"Baba, bu kimin adıdır?" diye
heyecanla sordu.*
- 7 Cühüdiñ ol-zamān acıķı keldi³⁶
Ol atnı cāyındın kayçılup aldı³⁷
[M6a] Kördi yana altun bilen bitildi³⁸
Oğlan körüp 'ışķın hayrān èyledi³⁹
- O anda Yahudi öfkeleni. [Hemen] o
adı bulunduğu yerden makaslayıp aldı.
Fakat gördü ki Peygamber'in ismi
kestiği yerde altun ile tekrar yazılmış.
Oğlu bunu görüp hayran kaldı.*
- 8 Cühüd aydı bir sāhirniñ atıdur⁴⁰
Cādūlıkda yēr yüzini alıpdur⁴¹
[Ö17b] Anıñ bizge nēce cebri ötüpdür⁴²
Botam sorma dēyüp efgān èyledi⁴³
- Yahudi, feryat fıganla, "Sorma yavrum!
[Bu], bize nice kötülüğü dokunmuş,
cadılığıyla yeryüzünü tarumar eylemiş
bir büyücinün adıdır." dedi.*
- 9 Kesip aldı yana ol atnı mel'ün⁴⁴
Bitildi ol-zamān tamām altun⁴⁵
Oğlan anı körüp boldı ciğer-ñun⁴⁶
Nādān bābām dēyüp nālān èyledi⁴⁷
- Melun [Yahudi], yine o adı kesip aldı
fakat bir kere daha [Peygamber'in adı]
altınla yazıldı. Oğlu bu durumu
görünce çok muzdarip oldu ve "Cahil
babam!" diyerek inlemeye başladı.*

²⁹ köñliñi: köñlüñi Ö / koy bërme: bërmeğil E, bërmeğil Ö

³⁰ bir küni: āñır Ö / şîrîn: şîrîn M, Ö

³¹ dünyāni èyledi: bu dünyāni èylep Ö

³² ādemlerni munda: munda ādemlerni E, Ö / Bu dōrtlük E'de 2. dōrtlükten, Ö'de 3. dōrtlükten sonra gelmektedir.

³³ boluptur: körüpd[ür] E

³⁴ yanında: yanıda Ö / bar edi: bar [è]rdi Ö

³⁵ bābā nē ad: bābā bu nē at E, yā [bā]bā bu ne at Ö / cevlan: efgān E

³⁶ Cühüdiñ ol-zamān: ol zamān Cühüdiñ E, şol zamān Cühüdiñ Ö / acıķı: acıķı Ö

³⁷ cāyındın: cāyın E, cāyındın Ö / kayçılup: hañçerlep E, kayçalap Ö

³⁸ kördi yana: érte bilen Ö / altun: ze[rler] Ö / bilen: bile E, birle Ö

³⁹ oğlan: oğlı Ö / 'ışķın: 'aķlı E, Ö / hayrān: hayrān M

⁴⁰ bir sāhirniñ: bir sihr-gü E, sihr-germiñ Ö

⁴¹ cādūlıkda: cādūlıkda E / alıpdur: tutıpdur E, Ö

⁴² bizge nēce cebri: darbı bizlerge köp E / Bu mısra Ö'de Anıñ cebri bize yaman ötüpdür şeklindedir.

⁴³ botam sorma: balam sorma E, sorma balam Ö / Bu dōrtlük E ve Ö'de alttaki dōrtlükten sonra gelmektedir.

⁴⁴ kesip aldı yana: kayta başdın aldı E, yana kesip aldı Ö

⁴⁵ bitildi ol-zamān: zamān yana bitildi E, bitildi şol-zamān Ö / tamām: tamāmni Ö

⁴⁶ boldı: bo[lđı] M / ciğer-ñun: dige-r-gün E

⁴⁷ Bu mısra E'de Kaytıp bābāsını tuğyān èyledi, Ö'de Bābāsını qaştap tuğyān èyledi şeklindedir.

- 10 Oğlan dedi üç yol kesip taşladı⁴⁸
Altundın bitildi körmey n'ışledi⁴⁹
Meger özün şeytân yolın başladı⁵⁰
Bâbâsını kıstap tuğyân eyledi⁵¹
- 11 Oğlan aydı ruşşat bërseñ kèter-mèn⁵²
Yolın bilsem néce künde yèter-mèn⁵³
Barıp ol kişini tavâf èter-mèn⁵⁴
Ruşşat bër dép zâr [u] giryân eyledi⁵⁵
- [E15a] 12 Cühüdñiñ ol zamân acığı kèlip⁵⁶
Kòl ayağı bağlap kişenler salıp⁵⁷
Köp tayaqlar urup 'azâblar bèrip⁵⁸
Ol beççeni hıfz [u] zindân eyledi⁵⁹
- 13 Oğlan kökge bakıp kıldı münâcât⁶⁰
Dedi sèn bilürsin Kâzî el-hâcât⁶¹
Muhammed 'ışkıdın èylegil âzâd⁶²
Anı[ñ] 'ışkı mèni hayrân eyledi⁶³
- 14 Oğlan ol söz aytup hüşığa kèldi⁶⁴
Uykusunda kòl ayağın boş kördi⁶⁵
Oyganıp yerindin sıçrap turdı⁶⁶
Közün açıp şükr-i Sübhân eyledi
- Çocuk, "Üç kere kesip çıkardın. Altundan tekrar yazıldığını görm[üyor musun?] Zannederim ki sen şeytanın yoluna girmişsin." diyerek babasını sıkıştırıp taşkınlık çıkardı.*
- "İzin verirsen gidip o kişiyi tavaf edeceğim. Yolu bilsem acaba kaç günde [onun diyarına] ulaşırım? İzin ver!" deyip ağladı.*
- Yahudi [bir kere daha] öfkelendi. [Çocuğun] elini ayağını zincirle bağladı, çok dayak atarak ona eziyet yaptı ve çocuğu zindana kapattı.*
- Çocuk ellerini açtı ve yalvardı: "Herkesin dileğini yerine getiren Allah'ım, sen bilirsin! Beni Hz. Muhammed'in aşkından azat eyle! Onun aşkı beni divane eyledi!"*
- Çocuk böyle deyip kendinden geçti. Uykusunda elini ve kolunu çözülmüş gördü. Uyanıp yerinden sıçradı ve Allah'a şükretti.*

⁴⁸ dedi: aydı E

⁴⁹ körmey: köre / n'ışlediñ: taşladıñ E

⁵⁰ özün: özün E / başladıñ: uşladıñ E

⁵¹ bâbâsını: bâbâsığa Ö / Bu mısra E'de *Kâfir bâbâm deyüp efgân eyledi* şeklindedir.

⁵² ruşşat bërseñ: mèn Medîne E

⁵³ yolın bilsem: yol yürüsem E, Ö

⁵⁴ barıp ol kişini: barıp şol kişini E, şol kişini barıp Ö / M'de mısranın sonundaki *èter-mèn* kelimesi iki kere yazılmıştır.

⁵⁵ zâr [u] giryân eyledi: oğlan cevlan eyledi Ö

⁵⁶ Cühüdñiñ ol zamân: ol-zamân Cühüdñi E, şol zamân Cühüdñi Ö / kèlip: kèldi E, Ö

⁵⁷ ayağı: ayağın E, Ö / bağlap: balağlap M / salıp: saldı E, Ö

⁵⁸ tayaqlar: tayağlar E / 'azâblar bèrip: izâlar bèrdi E, 'azâblar bèrdi Ö

⁵⁹ beççeni: oğlanı E / hıfz [u] zindân: bend [ü] zindân Ö

⁶⁰ oğlan: beççe Ö

⁶¹ Bu mısra E'de *İlâhî Kâdirâ èylegil âzâd* şeklindedir.

⁶² èylegil: èylegin Ö / Bu mısra E'de *Muhammed-i haqqdın èylegil âzâd* şeklindedir.

⁶³ 'ışkı: haqqı E / Bu mısra Ö'de *Könli dèr sèni közi giryân eyledi* şeklindedir.

⁶⁴ Bu mısra E'de *Bu sözün soñ oğlan zâr etti*, Ö'de *Oğlan yatıp erdi muhacceb tüş kördi* şeklindedir.

⁶⁵ uykusunda: uykusıda Ö / boş kördi: boşattı E

⁶⁶ oyganıp: kuvanıp E / sıçrap: saçradı E / Bu mısra Ö'de *Seskenip oyganıp yerindin turdı* şeklindedir.

- [M6b] 15 Oğlanın ihlâsı haddin aşır⁶⁷
Taşkarığa çıkıp kaynayıp çoşır⁶⁸
Muhammed 'ışkıdın yâbâna tüşüp⁶⁹
Özin mişl-i garğ-ı 'ummân eyledi⁷⁰
- [Ö18a] 16 Medîne döp her tarafge yügürüp⁷¹
Muhammed 'ışkıdın tınmayın yörüp⁷²
Üç künden soñ kârvânı körüp⁷³
Oğlan qorqup rengin hazân eyledi⁷⁴
- [E15b] 17 Kârvânlar yığılışıp maşlahat êtdi⁷⁵
Bir êkisi kélüp oğlanı tutdı⁷⁶
Qaydın kélürsin döp aña söz katdı⁷⁷
Oğlan aña sırrın beyân eyledi⁷⁸
- 18 Üç kün boldı Muhammedni ister-mên⁷⁹
Yüzün körmeý gâybâne dost dër-mên⁸⁰
Ol kişini peygamber-i râst dër-mên⁸¹
Maña körset döp efgân eyledi⁸²
- 19 Kârvân aydı biz Medîne kêter-miz⁸³
Biz sêniñ sözünji qabûl êter-miz⁸⁴
Sêni Peygambere biz körseter-miz⁸⁵
Döp aña köñlin şâd-mân eyledi⁸⁶
- Çocuğun samimiyeti haddini aşmış, dışarı çıkıp kaynayıp çoşmuştu. Hz. Muhammed'in aşkıdan çöllere düşüp kendini âdeta denizlere batırmıştı.*
- "Medine!" diyerek sağa sola seğirtti. Hz. Muhammed'in aşkıdan durmadan yürüdü. Üç gün sonra bir kervana rastlayınca korktu ve rengi kaçtı.*
- Kervancılar toplanıp işlerini gördüler. Bazıları gelip çocuğu tuttu ve "Nerden geliyorsun?" diye sordular. Çocuk onlara sırrını açıkladı:*
- "Üç gün oldu Hz. Muhammed'i [görmek] istiyorum. Yüzünü görmeden ona gıyabında 'dost' derim. O kişinin hak resul olduğumu düşünüyorum. Bana onu gösterin!" deyip haykırdı.*
- Kervancılar, "Peki! Biz [de] Medine'ye gidiyoruz. Seni Hz. Peygamber'e göstereceğiz." diyerek çocuğun gönlünü hoş ettiler.*

⁶⁷ ihlâsı: şiddeti E / aşır: aştı E, Ö

⁶⁸ taşkarığa: taşkarığe E / çıkıp: çıktı Ö / kaynayıp çoşır: yüregi taşı E, yüre[gi] çoştı Ö

⁶⁹ yâbâna tüşüp: beyâna tüşti E / Bu mısra Ö'de *Resûlni ahtarıp beyâbânğa tüşti* şeklindedir.

⁷⁰ özin mişl-i: mişl-i özin E, Ö / 'ummân: îmân Ö / Bu mısra M'de *Mişl-i garğ-ı 'ummân özin eyledi* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁷¹ her: çâr Ö / tarafge: [tar]afğa M, tarafğa Ö / yügürüp: yügürdi E

⁷² Muhammed: Resûlni Ö / yörüp: yördi E

⁷³ kârvânı körüp: körüp kârvânı M, nâ-geh kârvânı kördi E, nâ-gâ[h] kârvânı körüp Ö

⁷⁴ oğlan: neçe Ö / rengin: rengi Ö

⁷⁵ kârvânlar yığılışıp: kârvânlar yığılıp E, şabî döp kârvânlar Ö

⁷⁶ bir êkisi: bir nêcesi E / kélüp: barıp E / oğlanı: oğlanı E

⁷⁷ döp: Ø M / Bu mısra Ö'de *Bu oğlan kârvânın yüzine baqtı* şeklindedir.

⁷⁸ oğlan aña sırrın: oğlan sırrın bir bir E, birin birin muhrızın Ö

⁷⁹ Muhammedni: mên Resûlni E / ister-mên: izlerem E, isterdim Ö

⁸⁰ dër-mên: dërem E, êrdim Ö

⁸¹ ol: şol Ö / dër-mên: dërem E, bildim Ö

⁸² körset: körgez Ö / döp: dëyüp E, Ö / efgân: giryân E, cevân Ö

⁸³ aydı: dedî Ö

⁸⁴ biz sêniñ sözünji: biz sêni sözünji E, sêniñ bu sözlernin Ö / qabûl: bâver Ö

⁸⁵ Peygambere biz: yana Muhammedge E, Peygamberğa biz Ö

⁸⁶ döp aña köñlin: dëyüp oğlan köñlin E, dëyüp beçe köñlini Ö

- 20 Ol kécesi ol arada boldılar⁸⁷
Oğlan üçün ta‘ām alıp keldiler⁸⁸
Ta‘ām yaydıp köp tevellā kıldılar⁸⁹
Yemes-mèn dép zār [u] giryān èyledi⁹⁰
- 21 Oğlan dèdi özge sözni dèmez-mèn⁹¹
Nèce kündür mèn özümde èmes-mèn⁹²
Ol kişini körmey ta‘ām yemes-mèn⁹³
Kasem aytıp ‘ahd ü peymān èyledi⁹⁴
- 22 Tèyüge mèn dèdi minmes-mèn dèdi⁹⁵
Piyāde yörimege özin sakladı⁹⁶
Oğlan öler dép kār vân ğamm yèdi⁹⁷
Cehd birle yolğa revān èyledi⁹⁸
- [M7a] [Ö18b]
- [E16a] 23 Yol yörüdi aradın yètti kün ötdi⁹⁹
Andın soñ Medīne şehriğe yètti¹⁰⁰
Barça kèlip taşkarığa cāy tutdı¹⁰¹
Anda olar menzil-i mekān èyledi¹⁰²
- 24 ‘Ādet èrdi ol zamānda kār vânā¹⁰³
Savda üçün barur èrdi her yana
Ērteñ birle uçrar èrdi biñ hāne¹⁰⁴
Anda olar işin çünān èyledi¹⁰⁵
- O gece orada durdular ve çocuk için yemek getirdiler. Sofra kurup çocuğa yakınlık gösterdiler. [Fakat çocuk,] "Yemek yemem!" diyerek ağlayıp inlemeye başladı.*
- "Başka söz söylemeyeceğim. Kaç gündür [zaten] kendimde değilim. Hz. Muhammed'i görmeden de yemek yemeyeceğim." diye ant içti.*
- "Deveye de binmeyeceğim. Yaya gideceğim." dedi. Kervancılar "Çocuk ölecek." diye endişe ettiler ve gayret edip yola düştüler.*
- Dere tepe yürüdüler ve yedi gün sonra Medine şehrine ulaştılar. Hepsi şehrin dışında yerleştiler. Menzillerine ulaşmış oldular.*
- O devirde kervancılarda bir âdet vardı. Ticaret yapmak üzere her yere giderler idi. Sabahları büyük kalabalıklarla karşılaşır [ve ticaret yaparlardı.] Onlar da böyle yaptılar [ve sabahı beklediler.]*

⁸⁷ Bu mısra Ö'de *Beççe sözni eşitip ārām boldı* şeklindedir.

⁸⁸ oğlan üçün: bir ekisi Ö

⁸⁹ yaydıp: sunup E / köp tevellā: tevellālar Ö

⁹⁰ yemes-mèn: yemey-mèn E / zār [u]: gözin Ö

⁹¹ dèdi: aydı E, Ö / dèmez-mèn: bilmes-mèn E, Ö

⁹² özümde èmes-mèn: özümni bilmes-mèn E

⁹³ ol kişini: şol kişini E, anı yüzün Ö

⁹⁴ kasem aytıp: kasem içip E, kasem aydı Ö

⁹⁵ tøyüge: tøyüge E / dèdi: døyüp E

⁹⁶ sakladı: haqqladı M, Ö; saklayup E

⁹⁷ oğlan: bu oğlan E, Ö / öler: ö[ı]er Ö / yèdi: yøyüp E

⁹⁸ cehd birle: 'izzet bilen E

⁹⁹ yol yörüdi: el-kışsa E, yörtürdi Ö

¹⁰⁰ andın soñ: kār vân E / şehriğe: şehriğa Ö

¹⁰¹ barça: kār vân E / kèlip: barıp E / Bu mısra Ö'de *Cemī'si Medīne içiğe kirdi* şeklindedir.

¹⁰² anda olar: olar anda Ö

¹⁰³ 'âdet èrdi ol zamānda: ol zamāna 'âdet èrdi E

¹⁰⁴ érteñ birle: érte bilen E / uçrar èrdi: uçradılar E / biñ: bu E

¹⁰⁵ işin: pışe E / Bu dörtlük Ö'de yok.

- 25 Oğlan aydı mēni munda n'êter-siz¹⁰⁶
Kârvân aydı bu kûn munda yatar-siz¹⁰⁷
Dēdi Peyğamberdin maħrûm êter-siz¹⁰⁸
Köñlüm mēni böyle gümân êyledi¹⁰⁹ Çocuk, “Beni [ne tutuyorsunuz?]” dedi. Kervancılar; “Bugün burada yatacağın [ve yarın şehre gireceğiz.]” dediler. Çocuk, “Beni Resul'den mahrum edeceğinizden şüpheleniyorum.” dedi.
- 26 Oğlan aydı munda yatsam öler-mēn¹¹⁰
Baħt qaralığım özüm bilür-mēn¹¹¹
Muħammed cemālın körmey qalür-mēn¹¹²
Cevāb bērip zār [u] giryān êyledi¹¹³ “Burada yatsam ölürüm. Hz. Muhammed'in yüzünü görmeden kalırım. Çünkü bahtımın kara olduğunu biliyorum.” diyerek ahuvah ile gözyaşı döktü.
- 27 Kârvāniler ruħşat bērip yēberdi¹¹⁴
Oğlan Medīneniñ şehriğe kirdi
Barıp oğlan tā ki ħādīmni kördi¹¹⁵
Yā Muħammed dēdi efgān êyledi¹¹⁶ Kervancılar izin verip [çocuğu] gönderdiler. Çocuk Medine şehrine girdi ve gidip Hz. Muhammed'in hizmetçisi [olan Hz. Bilal'i] görünce “Ya Muhammed!” diyerek feryat etti.
- 28 Ĥādīm andın oşbu sözni eşitti¹¹⁷
Yüregi su bolup özidin kētti
Ĥayrān bolup oğlan qolıdın tutdı¹¹⁸
Köñli yığlap lebi ħandān êyledi¹¹⁹ Hz. Bilal bu sözü işitince yüreği su misali özünden akıp gitti. Hayran olmuş bir şekilde çocuğun kolundan tuttu. Gönlü ağlıyor fakat yüzü gülüyordu.
- [E16b] 29 Oğlan aydı mēn yüz menzil yörüdüm
Dünyā külfetidin yüzüm ögürdüm
Āħiride köñlüm Teñriğe sundum
Teñrim mēni maħrûm-ı cān êyledi¹²⁰ Çocuk şöyle devam etti: “Ben kilometrelerce yürüdüm. Dünya sıkıntularından yüz çevirdim ve en sonunu gönlümü Allah'a sundum. Allah da can kaygısını benden aldı.

¹⁰⁶ mēni munda: kârvân mēni E, kârvân munda Ö

¹⁰⁷ aydı: dēdi Ö / bu kûn: keçe Ö / yatar-siz: yatar-miz Ö

¹⁰⁸ dēdi: mēni Ö / Bu mısra E'de yok.

¹⁰⁹ Bu mısra Ö'de Köñlüm böyle qaşd-ı hicrân êyledi şeklindedir. / Bu mısra E'de yok.

¹¹⁰ aydı: dēdi Ö / munda: bu E

¹¹¹ Bu mısra Ö'de Ėrte keçe qarār aytabilmes-mēn şeklindedir.

¹¹² Muħammed: Resülñiñ Ö / kalür-mēn: öler-mēn Ö

¹¹³ Bu mısra Ö'de Meniñ köñlüm böyle gümân êyledi şeklindedir. / Bu dörtlük M'de yok.

¹¹⁴ Bu mısra E'de Kârvānlar oğlanñ ruħşatın bērdi şeklindedir.

¹¹⁵ barıp oğlan: baruyıp oğlan M, barur êrdi E / tā ki: ne ki E / Mısranın yanında ħādīm sözüne işaret olarak ya nī Ĥazret-i Bilāl ibaresi mevcuttur.

¹¹⁶ dedi: dēyüp E / efgān: giryān E / Bu ve altındaki dörtlük Ö'de tek dörtlükte toplanmıştır: Bu kârvānlar ruħşat bērip yēberdi / Barup nā-gehān ħādīmni kördi / Ĥādīm Muħammedniñ atın eşitti / Yā Muħammed dēyüp nālān êyledi.

¹¹⁷ Bu mısra E'de Ĥādīm Muħammed atın işitti şeklindedir.

¹¹⁸ Bu mısra E'de Ėzzet bilen barıp oğlanñı tuttu şeklindedir.

¹¹⁹ Bu mısra E'de Közin yaşlap bağrın büryān êyledi şeklindedir.

¹²⁰ Bu dörtlük M ve Ö'de yok.

- 30 Dēdi şabr kılip turğıl é şabī¹²¹
Muhammedge alıp barur-mên sēni¹²²
Köñli bolmas ölgenini ayğanı¹²³
Aldamaqqa sözin yalğan èyledi¹²⁴
- 31 Hādım yol başladı oğlan yördi¹²⁵
Èkisi koşulup mescidge kēldi¹²⁶
Sēn tur dēdi hādım içkeri kirdi¹²⁷
Köz yaşın akuzup giryān èyledi¹²⁸
- 32 Hādımın sordılar anda ol nā-çār¹²⁹
Nē-ki bolduñ sēn munıñ-dék bī-karār¹³⁰
Hādım aydı bir ‘acāyib sözüñ bar
Ağzın açıp anda sūhan èyledi¹³¹
- [M7b] 33 Dēdi yırağdın kēlmiş bir oğlan¹³²
[Ö19a] Muhammedge ‘aşık çāk-giribān
Ölgenin aytmayın sözledim yalğan¹³³
Taşkarıda muntazır cevlan èyledi¹³⁴
- [E17a] 34 ‘Alī aytur mên taşkarı çıkayın¹³⁵
Ol oğlanı alıp yahşı bakayın¹³⁶
Ferzendim dēp bağrım birle kaçayın¹³⁷
Dēben özin yolğa revān èyledi¹³⁸
- “Ey çocuk, sabırlı olup bekle. Seni Hz. Muhammed’e götüreceğim.” dedi. [Peygamber’in] öldüğünü demeye gönüllü razı olmadığı için, çocuğu kandırmak üzere yalan söyledi.
- Hız. Bilal önde, çocuk arkada yürüdüler. İkisi beraberce mescide geldiler. “Sen dur!” dedi Hız. Bilal ve içeri girdi. Gözleri yaş içindeydi.
- Oradakiler Hız. Bilal’e çaresizce “Sana ne oldu, bu telaşlı hâlin nedir?” [diye sordular.] Hız. Bilal, “Size şaşılalacak bir sözüm var.” deyip anlatmaya başladı:
- “Uzaklardan Hız. Muhammed’e âşık, çok kederli bir çocuk gelmiş. [Hız. Muhammed’in] öldüğünü diyemedim, yalan söyledim.” dedi. Dışarıda bekleyen çocuk [ise] telaşlıydı.
- Hız. Ali, “Ben dışarı çıkayım, o çocuğu alıp güzelce bakayım. “Torunum!” diyerek bağırama basayım.” dedi ve kapıya yöneldi.

¹²¹ Bu mısra E ve Ö’de *Hādım aydı şabr kılgıl é şabī* şeklindedir.

¹²² Muhammedge: Muhammedğa E / barur-mên: barayın E, Ö

¹²³ köñli bolmas: tili yoktur E / ölgenini: olğanını Ö / ayğanı: eytgeni E, aytğanı Ö

¹²⁴ aldamaqqa: sözlemege M, aldamağa Ö / yalğan: yalğa[n] M

¹²⁵ yördi: kēl dēdi E

¹²⁶ mescidge kēldi: saçrap bardı E

¹²⁷ sēn tur dēdi hādım: sēn bu yērde tur dēp E

¹²⁸ göz yaşın akuzup: közde yaşın zār u M

¹²⁹ sordılar: soradı Ö / anda ol nā-çār: turğan çehār-yār Ö

¹³⁰ munıñ-dék: munıñ kēbi Ö

¹³¹ sūhan: zebān Ö / Bu dörtlük M’de yok.

¹³² dēdi: dēdi kim E / Bu mısra Ö’de *Hādım dēdi kēlmiş yırağdın oğlan* şeklindedir.

¹³³ aytmayın: aytmadım E, Ö

¹³⁴ muntazır: oğlan E, Ö / cevlan: figān E

¹³⁵ aytur: aydı E, dēdi / mên taşkarı: mên taşkar M, taşkarığa Ö

¹³⁶ alıp yahşı: aldap söldüp M, alıp uşlap Ö

¹³⁷ dēp: dēk E / bağrım birle: cānım birlen E / kaçayın: söyeyin E

¹³⁸ dēben: dēp M, dēyüp Ö

- 35 'Alî çıkıp mescid aldında turdı¹³⁹
Oğlan Muḥammed dēp karşı yügürdi¹⁴⁰
Ėşitip 'Alîniñ rengi sarğardı¹⁴¹
Mişāl-i gül yüzin ḥazān ėyledi¹⁴²
- Dışarı çıkıp mescidin önünde durdu. Çocuk, "Muhammed!" diyerek ona doğru yürüdü. Hz. Ali [bu sözü] işitince rengi sarardı ve yüzü solgun bir güle döndü.*
- 36 'Alî ol oğlanı koluğa alıp¹⁴³
Alma kēbi iskep koynığa salıp¹⁴⁴
Şabr kıl dēp mescid içige kirip¹⁴⁵
Resülñiñ ölgenin beyān ėyledi¹⁴⁶
- Çocuğu tutup bağına bastı ve bir elma koklar gibi onu kokladı. "Sabırlı ol!" deyip mescidin içine girdi ve Hz. Muhammed'in öldüğünü açıklamak zorunda kaldı:*
- 37 Botam zāyi' bolmış miḥnetiñ seniñ
Cāniñ sefer kılıp kılıpdur teniñ
Bī-maḥalde bolup gül [ü] gülşeniñ¹⁴⁷
Cemālini bizdin maḥrūm ėyledi¹⁴⁸
- "Yavrum! Senin sıkıntın yok olmuş, canın bedeninden çıkmış, tenin kalmıştır. Senin gülün ve gül bahçen [yani Hz. Muhammed] artık mekânsızdır ve cemalini bizden mahrum eylemiştir."*
- 38 Üç kün boldı bu kün Resül ölgeni¹⁴⁹
Cemālini bizdin maḥrūm kılığani¹⁵⁰
Sağa naşīb yoқdur botam körgeni¹⁵¹
Dēben bu sözlerni beyān ėyledi¹⁵²
- "Hz. Muhammed öleli, cemalini bizden mahrum edeli üç gün oldu. Ah yavrum! Onu görmek senin nasibin değilmiş!" diyerek sözlerine devam etti.*
- [E17b] 39 Ol-zamānda Ḥasan Ḥüseyn kēldiler¹⁵³
Ol oğlan boynığa kolın saldılar¹⁵⁴
Ė birāder oynagaı dēdiler¹⁵⁵
Oğlan yüzin yasıp pinḥān ėyledi¹⁵⁶
- O anda Hasan ve Hüseyin gelip çocuğa sarıldılar. "Ey kardeşim, gel oynayalım." dediler. Çocuk ise suratını asıp yüzünü sakladı.*

¹³⁹ Bu mısra E'de 'Alî ol oğlanı yanıge bardı, Ö'de 'Alî ol oğlan yanığa bardı şeklindedir.

¹⁴⁰ oğlan Muḥammed dēp: Muḥammed dēp oğlan Ö / karşı: körüp E

¹⁴¹ ėşitip 'Alîniñ rengi: oşol 'Alî rengi demde E, ol-zamān 'Alîniñ rengi Ö / sarğardı: sarardı M

¹⁴² Bu mısra E'de *Köz yaşın akuzıp giryān ėyledi*, Ö'de *Közidin yaş akıp giryān ėyledi* şeklindedir.

¹⁴³ koluğa: aldığa E

¹⁴⁴ iskep: yıdlap E, ıskap Ö

¹⁴⁵ Bu mısra E'de *Şabr kılığul dēben mescidge kirip*, Ö'de *Kirgil içkeri dēp mescidge alıp* şeklindedir.

¹⁴⁶ Resülñiñ: Resülñi E, Ö

¹⁴⁷ Bu mısra E'de *Vehm birlen solmış taze gülşeniñ*, Ö'de *Behmen yēli birlen solup gülşeniñ* şeklindedir.

¹⁴⁸ Bu mısra E'de *Büsitanıñıñ küllî ḥazān ėyledi*, Ö'de *Büsitanıñıñ böyle ḥazān ėyledi* şeklindedir.

¹⁴⁹ üç kün boldı bu kün: botam üç kün boldı E / Bu mısra Ö'de *Üç kü[n] boldı Muḥammedni ölgeni* şeklindedir.

¹⁵⁰ cemālini: cemālñi E / bizdin: sizden Ö / maḥrūm: cüdā E

¹⁵¹ sağa: bizge E / yoқdur: yoқtur E, Ö / botam körgeni: yüzin körgeni E, birge yörgeni Ö

¹⁵² dēben: dēyüp E / Bu mısra Ö'de *Birkilip zār [u] giryān ėyledi* şeklindedir.

¹⁵³ ol-zamānda: ol zamānda E

¹⁵⁴ kolın: kol E

¹⁵⁵ ė: kēl E

¹⁵⁶ Bu mısra E'de *Ėltmes-mēn dēp zār u giryān ėyledi* şeklindedir. / Bu dörtlük E'de alttaki dörtlükten sonra gelmektedir. / Bu beyit muhtemelen Ö'de de aynı sırada yer almaktadır. Fakat sonraki sayfalar kayıp olduğundan kesin bir şey söyleyemiyoruz.

- [M8a]
- 40 Oğlan aydı ansız cānnı n'êter-mên¹⁵⁷
Mên hem āhıretniñ yolın tutar-mên¹⁵⁸
Hoş kalıñ yārānlar mên hem kēter-mên¹⁵⁹
Elvedā' dēp āh [u] efgān ēyledi¹⁶⁰ *Çocuk, "Onsuz bu canımı ne yapayım?
Ben de onun peşinden ahiret yoluna
gideyim. Hoşça kalın dostlar, ben de
gidiyorum, elveda!" diyerek ahuzar
eyledi.*
- 41 Resūlniñ 'ışkıdın küyüp ol ğarīb
Ol şabī cānın Hakk'a tapşurup
Ğonca dēk sarğarıp cānını bērip
Meskenin cennetü'l-me'vā ēyledi¹⁶¹ *O garip, Hz. Muhammed'in aşkından
yandı, rengi gonca gibi sarardı ve
çocuk canını Hakk'a teslim etti.
Mekânı cennet oldu.*
- 42 Şahābe barçası mātemin tutup¹⁶²
Peyğamberniñ bir yanında defn ētip¹⁶³
Murtażā tüş kōrdi ol kēce yatıp
Ērteñ birle ħalkğa beyān ēyledi¹⁶⁴ *Bütün sahabeler [çocuğın] matemini
tutup onu Hz. Muhammed'in
yanıbaşında defnettiler. O gece Hz.
Ali bir düş gördü ve sabah kalkıp
[düşünü] halka açıkladı.*
- 43 Kōrür ol ğilmānlar qaşında turmış
Peyğamber tizinde oğlan olturmuş
Murād tapıp oğlan rengi kızarmış
Gül yüzini māh tābān ēyledi¹⁶⁵ *Çocuk, cennet delikanlıları karşısında,
Hz. Muhammed'in dizinde oturmuş,
muradına erişmiş ve rengi yerine
gelmişti. [Sanki] gül yüzünü dolunay
parlatmıştı.*
- 44 Elbette ihlāşlı yēter murāda¹⁶⁶
Bir gümrāh bende-miz kōhne dünyāda¹⁶⁷
Her kişiniñ şıdķı bolsa ziyāde¹⁶⁸
Başımızni ğaflet girān ēyledi¹⁶⁹ *Elbette samimi kimseler muradına
erişir. Bu köhne dünyada delalete
düşmüş köleleriz. Hepimiz temiz ve
saf olsak da başımızı ğaflet
ağurlaştırmıştır.*

¹⁵⁷ n'êter-mên: n'èteyin Ö

¹⁵⁸ mên hem: mên-hem E, Ö / āhıretniñ: āhıretni Ö / tutar-mên: tutayın Ö

¹⁵⁹ yārānlar: yārānlar M / mên hem: mên-hem E

¹⁶⁰ Ö'de, sayfalar kayıp olduğu için, bu beyitten sonraki beyitler mevcut değildir.

¹⁶¹ Bu dörtlük E'de *Muhammed 'ışkıdın bolup-mên ğarīb / Za'ferān-dēk boldı sarğarıp / Oğlan cānın yana Hakk'a tapşurup / Resūlniñ yolında ħurbān ēyledi* şeklindedir.

¹⁶² şahābe barçası: şahabeler barı E

¹⁶³ Peyğamberniñ: Muhammedniñ E / bir yanında: yanlarında E

¹⁶⁴ érteñ birle: érte turup E / ħalkğa: ħalka E

¹⁶⁵ Bu dörtlük E'de *Altın kümüş tācı başıda turmuş / Néce ħür u ğilmān qaşıda turmuş / Ferište-i diger daşında turmuş / Gül yüzini māh tābān ēyledi* şeklindedir.

¹⁶⁶ elbette ihlāşlı: mundağ ihlāşl etken E

¹⁶⁷ bir: biz E / Bu mısra ile altındaki mısra E'de yer değiştirmiştir.

¹⁶⁸ Bu mısra E'de *Her kim şıdķın étse bolur ziyāde* şeklindedir.

¹⁶⁹ girān: giryān E

45 Oşal Kâsım yahşî yolğa tüşekör¹⁷⁰
[E18a] Hâkknıñ yâdı bilen kaçnap daşakör¹⁷¹
Cânın bergeñlere başıñ çoşakör¹⁷²
Bu dünyâ kimlere beyân eyledi¹⁷³

*İşte Kasım, güzel yola düşmeye,
Hakk'ın zikriyle kaynayıp taşmaya ve
[Hak yolunda] canını verenlere sen
de başını vermeye çabala. Bu dünya
kimlere [bunları] anlatmış, öğüt
vermiştir?*

Temmetü'l-kitâb
bi'avni'l-Melikü'l-Vehhâb vallâhu a'lem
bi's-şavâb temme temme

¹⁷⁰ yahşî yolğa: bir yahşî E

¹⁷¹ Hâkknıñ: Hâkknı E / daşakör: çoşakör E / Bu mısra ile altındaki mısra E'de yer değiştirmiştir.

¹⁷² bergeñlere: çekkenlerğa E

¹⁷³ bu dünyâ kimlere: köhne dünyâ kimge E / beyân: vefâ E

Dizinle İlgili Açıklamalar

1. Dizinde kelimelerin sözlük anlamlarından ziyade metindeki anlamları gösterilmiş ve bu şekilde işlevsel bir dizin oluşturulması hedeflenmiştir.

2. Metne atıflarda önce kıta numarası sonra satır numarası gösterilmiştir: *1/2, 2/4, 8/3 vb.*

3. İsim madde başlarında önce ekler alfabetik olarak gösterilmiş, sonra (eğer varsa) birleşik fiil yapıları ve Arapça ve Farsça tamlama yapıları sıralanmıştır.

4. Birleşik fiillerin anlamları isim unsurunun madde başında açıklanmış, ayrıca fiil unsurunun madde başında da geçtiği kıta ve satır numarası gösterilmiştir.

5. Türkçe kelimeler, Sir Gerard Clauson'un "An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish" adlı eseri başta olmak üzere, Abuşka Lügati (Niyāzī, 2011), Fethali Kaçar Lügati (Rahimi, 2018), Şeyh Süleyman Efendi Lügati (1298) ve Abuşka Lügati temelinde hazırlanmış olan Herrmann Vámbéry (1867) ve Abel Pavet de Courteille'in (1870) sözlükleri referans alınarak açıklanmıştır. Yer yer Suat Ünlü'nün (2013) sözlüğünden de istifade edilmiştir. Arapça ve Farsça kelimeler ise Francis Joseph Steingass'ın "A Comprehensive Persian-English Dictionary" (1998) adlı eseri referans alınarak açıklanmıştır. Dizinde Clauson'un sözlüğü "ED", Steingass'ın sözlüğü "St.", Abuşka Lügati "AL", Fethali Kaçar Lügati "FK", Şeyh Süleyman Efendi Lügati "ŞSE", Vámbéry'in sözlüğü "CS", Courteille'in sözlüğü "DTO", Ünlü'nün sözlüğü "ÇTS" kısaltmasıyla gösterilmiştir.

6. Dizin

A (a, ā, ‘a, ‘ā)

‘**acāyib** *Ar. (sf.)* şaşılacak, tuhaf [krş. St. 836b]

‘a. (‘acāyib sözü) 32/3

acığ/-ğ *T. (is.)* teessüf, yazıklanma, kızma [krş. ED 21b]

a.+1 (acığ/acığı kël-: öfkelen-, kız-) 7/1, 12/1 [krş. ŞSE 5b]

aç- *T. (f.)* aç-, arala- [krş. ED 18b]

a.-ıp 14/4, 32/4

ağzın aç- 32/4

közün aç- 14/4

ad *T. (is.)* ad, isim, nam [krş. ED 32b]

→ **at**

a. 6/4

‘**adālet** *Ar. (is.)* herkesin hakkını gözetme, hakkaniyet [krş. St. 838a]

‘a. 2/4

ādem *Ar. (is.)* insan, insanoğlu [krş. St. 29a]

ā. 3/1

ā.+lerni 5/4

‘**ādet** *Ar. (is.)* adet, gelenek, görenek [krş. St. 829a]

‘ā. (‘ādet ərđi) 24/1

ağız/-zı *T. (is.)* ağız [krş. ED 98a]

a.+1ın (ağzın aç-: konuşmaya başla-) 32/4

āh *Far. (is.)* feryat, inilti [krş. St. 123a]

ā. (āh u efgān ěyle-: ağlayıp feryat et-) 40/4

‘**ahd** *Ar. (is.)* yemin, ant [krş. St. 874a]

→ **ķasem, peymān**

‘a. (‘ahd ü peymān ěyle-: ant iç-, yemin et-) 21/4

āhıret *Ar. (is.)* öbür dünya, beka âlemi [krş. St. 25a]

ā.+niņ 40/2

āhırıde *Ar.+T. (zf.)* sonunda

a. 29/3

aķuz- *T. (f.)* akıt- [krş. AL 132]

a.-up 31/4

köz yaşıñ aķuz- 31/4

al- *T. (f.)* [krş. ED 124b]

1. al-, bir şeyi bulunduğu yerden ayır-

a.-dı 7/2, 9/1

a.-ıp 20/2, 30/2, 34/2, 36/1

ķolıĝa al- 36/1

2. ele geçir-, zapt et-
a.-ıpdur 8/2

‘**ālem** *Ar. (is.)* kâinat, yaratılmışların bütünü [krş. St. 831a]

‘ā.+de 2/1

‘ā.+e 2/2

‘ā.+ĝa 4/2

‘ā.+ni 1/2, 3/4

aldı *T. (is.)* ön, ön taraf [krş. ÇTS 33a]

a.+ında 35/1

alda- *T. (f.)* kandır-, aldat- [krş. CS 213b]

a.-maķķa 30/4

‘**Alı** *Ar. (is.)* Hz. Ali → **Murtażā**

‘A. 34/1, 35/1, 36/1

‘A.+niņ 35/3

alma *T. (is.)* elma [krş. ED 146a]

a. (alma gibi) 36/2

altun *T. (is.)* altın [krş. ED 131a]

a. 7/3, 9/2

a.+dın 10/2

aņa *T. (zm.)* ona **bk.** olı

a. 17/3, 17/4, 19/4

anda *T. (zm.)* orada **bk.** olı

a. 23/4, 24/4, 32/1, 32/4

andın *T. (zm.)* ondan **bk.** olı

a. 28/1

a. (andın soņ) 23/2

anı *T. (zm.)* onu **bk.** olı

a. 9/3

anıņ *T. (zm.)* onun **bk.** olı

a. 2/1, 4/2, 8/3, 13/4

ansız *T. (zm.)* onsuz **bk.** olı

a. 40/1

ara *T. (is.)* iki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla [krş. ED 196a]

a.+dın 23/1

aş- *T. (f.)* aş-, geç-, yüksel- [krş. DTO 23]

a.-ıp 15/1

ħaddın aş- 15/1

‘**āşık** *Ar. (is.)* āşık, tutkun kimse [krş. St. 829b]

‘ā. 33/2

at *T. (is.)* ad, isim, nam [krş. āt ED 32b]

→ **ad**

a.+1 6/2

a.+ıdur 8/1

- a.+ını 2/4
a.+ını 7/2, 9/1
āvāze *Far. (is.)* yüksek ses, avaz [krş. St. 117b]
ā.+si 4/2
ay- *T. (f.)* söyle-, de-, anlat- [krş. ED 266a] → **ayt-**
a.-dı 8/1, 11/1, 19/1, 25/1, 25/2, 26/1, 29/1, 32/3, 40/1
a.-ğanı 30/3
ayağ/-ğ *T. (is.)* bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü [krş. *adağ* ED 45a]
a.+ı 12/2
a.+ım 14/2
ayt- *T. (f.)* söyle-, de-, anlat- [krş. FK 1381] → **ay-**
a.-ıp 21/4
a.-mayın 33/3
a.-up 14/1
a.-ur 34/1
kaşem ayt- 21/4
‘azāb *Ar. (is.)* büyük sıkıntı, eziyet [krş. St. 840a]
‘a.+lar (‘azāblar bër-: acı çektir-, üz-) 12/3
āzād *Far. (is.)* özgür, kurtulmuş, hür [krş. St. 42a]
ā. (āzād èyle-: serbest bırak-, özgür bırak-) 4/4, 13/3
- B**
bābā *Far. (is.)* çocuğu olan erkek, baba [krş. St. 135b]
b. 6/4
b.+m 9/4
b.+sını 10/4
bağır/-rı *T. (is.)* göğüs, sine [krş. ED 317a]
b.+ım (bağır[ım] birle kaç-: sevgiyle kucakla-) 34/3
bağla- *T. (f.)* bir şeyi bir yere veya bir şeye tuttur- [krş. ED 314b]
b.-p 12/2
baht karahğı *Far.+T. (is.)* bahtsızlık, talihsizlik
b.+m 26/2
bağ- *T. (f.)* bak-, nazar et- [krş. ED 311a]
b.-ayın 34/2
b.-ıp 2/2, 13/1
bar *T. (is.)* var, mevcut [krş. ED 353a]
b. 32/3
b. (bar èdi) 6/3
bar- *T. (f.)* var-, git-, bir yere doğru yönel- [krş. ED 354a] → **kèt-**
b.-ıp 11/3, 27/3
b.-ur (barur èrdi) 24/2
b.-ur-mèn 30/2
barça *T. (zm.)* hepsi, tamamı [krş. FK 1385]
b. 23/3
b.+sı 42/1
baş *T. (is.)* baş, kafa [krş. ED 375a]
b.+ı 45/3
b.+ımızın 44/4
başka *T. (sf.)* bilinenden ayrı, diğer [krş. ŞSE 69a]
b. (başka devrān) 1/4
b. (başka tuğyān) 1/4
başla- *T. (f.)* bir işe giriş-, harekete geç- [krş. ED 381b]
b.-dı 31/1
b.-dın 10/3
yol başla- 31/1
beççe *Far. (is.)* çocuk, oğlan [krş. St. 157a]
b.+ni 12/4
bende *Far. (is.)* köle, hizmetçi [krş. St. 202b]
b.+miz 44/2
bër- *T. (f.)* ver-, ilet-, sun- [krş. ED 354b]
b. 11/4
b.-genlere 45/3
b.-ıp 12/3, 26/4, 27/1, 41/3
b.-me 5/1
b.-seğ 11/1
‘azāblar bër- 12/3
cānın bër- 45/3
cānını bër- 41/3
cevāb bër- 26/4
köñliji bër- 5/1
ruşsat bër- 11/1, 11/4, 27/1
beyān *Ar. (is.)* açıklama, bildirme [krş. St. 214a]
b. (beyān èyle-: açıkla-, bildir-) 17/4, 36/4, 38/4, 42/4, 45/4

bî-ķarār *Far.+Ar. (s.)* kararsız [krş. St. 223a]
b. 32/2

bil- *T. (f.)* bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulun- [krş. ED 330b]
b.-sem 11/2
b.-ür-mèn 26/2
b.-ürsin 13/2

bilen *T. (e.)* ile, birlikte, beraber [krş. CS 252b]
b. (altun bilen) 7/3
b. (hikmet bilen) 1/1
b. (yadı bilen) 45/2

bî-maķal *Far.+Ar. (sf.)* mekânsız
b.+de 37/3

biķ *T. (sf.)* bin, bin sayısı [krş. ED 346b]
→ **miķ**

b. (biķ hâne) 24/3

bir *T. (sf.)* [krş. ED 353b]

1. herhangi bir

b. (bir 'acâyib sözü) 32/3

b. (bir Cühüd) 6/1

b. (bir gümrâh) 44/2

b. (bir kısım tofraķdın) 3/1

b. (bir küni) 5/2, 6/1

b. (bir mihmân-hâna) 5/3

b. (bir oĝlan) 33/1

b. (bir sâhirmiņ) 8/1

b. (bir tıfl-ı nâ-şâd) 6/3

b. (bir yanında) 42/2

2. bir sayı sıfatı

b. 17/2

birâder *Far. (is.)* erkek kardeş [krş. St. 167b]
b. 39/3

birle *T. (e.)* ile, birlikte, beraber [krş. ED 364b]
b. (baĝrım birle) 34/3
b. (cehd birle) 22/4
b. (ërteņ birle) 24/3, 42/4

bitil- *T. (f.)* yazıl-, yazıya geçiril- [krş. ED 305a]
b.-di 7/3, 9/2, 10/2

biz *T. (zm.)* birinci çokluk şahıs zamiri [krş. ED 388a]
b. 19/1, 19/2, 19/3
b.+din 37/4, 38/2
b.+ge 8/3

bol- *T. (f.)* [krş. ED 331a]

1. ol-, oluş-, meydana gel-, anlamlarında yardımcı fiil olarak kullanılır.

b.-dı 4/1, 9/3, 18/1, 38/1

b.-duķ 32/2

b.-mas 30/3

b.-miş 37/1

b.-sa 44/3

b.-up 28/2, 28/3, 37/3

b.-uptur 6/2

bî-ķarār bol- 32/2

bünyâd bol- 6/2

ciĝer-hün bol- 9/3

ķayrân bol- 28/3

köņli bolma- 30/3

üç kün bol- 18/1, 38/1

zamâni bol- 4/1

żâyi' bol- 37/1

ziyâde bol- 44/3

2. bulun-, hazır bulun-

b.-dılar 20/1

boş *T. (is.)* boş, serbest [krş. ED 376a]
b. 14/2

bota *T. (is.)* yavru, oĝul [krş. AL 357]
b.+m 8/4, 37/1, 38/3

boyın/-nı *T. (is.)* boyun [krş. ED 386b]
b.+ıĝa 39/2

böyle *T. (zf.)* bunun gibi [krş. FK 1403]
b. 25/4

bu *T. (sf.)* bu, işaret sıfatı [krş. ED 291b]
b. (bu 'âlemde) 2/1

b. (bu 'âlemni) 1/2

b. (bu dünyâ) 45/4

b. (bu kün) 25/2, 38/1

b. (bu sözlerni) 38/4

b. (bu şîrîn câna) 5/2

bünyâd *Far. (is.)* yapı, bina [krş. St. 204a]

b. (bünyâd bol-: oluş-, kurul-) 6/2

büt-perest *Far. (sf.)* putperest, puta tapan [krş. St. 155a]

b. (büt-perest kâfirler) 4/3

C

câdülķ *Far.+T. (is.)* cadıya yaraşır davranış, kötülük [krş. St. 349a]
c.+da 8/2

cân *Far. (is.)* kişinin kendi varlığı, can, hayat [krş. St. 352a]

- c. (mahrûm-ı cān) 29/4
c.+a 5/2
c.+ıñ 37/2
c.+ın 41/2
c.+ın (cānın bër-: kendini feda et-) 45/3
c.+ını 4/4
c.+ını (cānını bër-: öl-, vefat et-) 41/3
c.+ını 40/1
cāy *Far. (is.)* yer, mevki, mahal [krş. St. 354b] → **yēr**
c. (cāy tut-: yerleş-) 23/3
c.+ındın 7/2
cebr *Ar. (is.)* zorbalık, kötülük [krş. St. 355b]
c.+i 8/3
cehd *Ar. (is.)* çalışıp çabalama, gayret [krş. St. 381b]
c. (cehd birle) 22/4
cemāl *Ar. (is.)* yüz güzelliği [krş. St. 370b]
c.+in 26/3
c.+ini 37/4, 38/2
cennetü'l-me'vā *Ar. (is.)* cennetin katlarından biri [krş. St. 373b]
c. 41/4
cevāb *Ar. (is.)* yanıt, cevap [krş. St. 375b]
c. (cevāb bër-: yanıtla-) 26/4
cevlān *Ar. (is.)* dolaşma, gezinme [krş. St. 378b]
c. (cevlān èyle-: heyecandan yerinde durama-) 6/4, 33/4
ciger-hūn *Far. (sf.)* çok muzdarip [krş. St. 366b]
c. (ciger-hūn bol-: çok muzdarip ol-, üzül-) 9/3
coş- *T. (f.)* kayna-, taş-, heyecanlan-
c.-ıp 15/2 [krş. ŞSE 156a]
Cühüd (< *Ar. Yehūd*) *Far. (is.)* Yahudi [krş. St. 382a]
C. 6/1, 8/1
C.+ıñ 7/1
C.+ını 12/1
Ç
çağ- *T. (f.)* çak-, tuttur- [krş. ED 405b]
ç.-ıp 1/3, 2/3

- çäk-giribān** *Far. (sf.)* mec. çok kederli [krş. ÇTS 222b]
ç. 33/2
çerāğ *Far. (is.)* ışık, alev [krş. St. 389a]
ç.+ın 2/1
çık- *T. (f.)* [krş. ED 405a]
1. içeriden dışarı var-, git-
ç.-ayın 34/1
ç.-ıp 15/2, 34/2
2. görün-, ortaya çık-
ç.-ıp 1/1
çünān *Far. (zf.)* öyle, onun gibi [krş. St. 403a]
ç. 24/4

D

- daş-** *T. (f.)* taş-, sığma- [krş. taş- ED 559b]
d.-a (daşakör) 45/2
dē- *T. (f.)* de-, söyle-, ifade et- [krş. tē- ED 433b]
d.-ben 34/4, 38/4
d.-di 10/1, 13/2, 21/1, 22/1, 22/1, 25/3, 27/4, 30/1, 31/3, 33/1
d.-diler 39/3
d.-mez-mèn 21/1
d.-p 6/4, 11/4, 16/1, 17/3, 18/4, 19/4, 20/4, 22/3, 34/3, 35/2, 36/3, 40/4
d.-r-mèn 18/2, 18/3
d.-yüp 8/4, 9/4
defn *Ar. (is.)* gömme, gömülme [krş. St. 529a]
d. (defn èt-: göm-, toprağa ver-) 42/2
dék *T. (e.)* benzerlik edatı, gibi [krş. FK 1627]
d. (ğonca dek) 41/3
devrān *Far. (is.)* dünya, felek [krş. St. 542b] → **dünya, yēr yüzi**
d. 1/4
dost *Far. (is.)* sevilen, güvenilen kimse [krş. St. 544a]
d. 18/2
düş *Far. (is.)* omuz [krş. St. 544b]
d. (düş düşdın: omuz omuza) 2/2
dūzah *Far. (is.)* cehennem [krş. St. 543b]
d.+dın 4/4

dünyâ *Ar. (is.)* içinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü [krş. St. 539a]
→ **devrân, yêr yûzi**
d. 29/2, 45/4

d.+da 44/2

d.+nı 5/3

dürlüg *T. (sf.)* türlü, çeşitli [krş. *törlüg* ED 546b]

d. (dürlüg elvân) 1/2

E (e, è)

è *T. (e.)* seslenme ünlemi, ey → **yâ**

è. (è birâder) 39/3

è. (è şabî) 30/1

è- *T. (f.)* ek-fiil, i- fiili [krş. *êr-* ED 193b]
→ **êr-**

è.-di (bar èdi) 6/3

è.-mes-mên 21/2

efgân *Far. (is.)* ızdırapla haykırma, feryat [krş. St. 934a]

e. (âh u efgân èyle-: ağlayıp feryat et-) 40/4

e. (efgân èyle-: ızdırapla bağır-, feryat et-) 8/4, 18/4, 27/4

èki *T. (sf.)* iki, birden bir artuk [krş. *èkki* ED 100b]

è.+si 17/2, 31/2

elbette *Ar. (zf.)* muhakkak, mutlaka [krş. St. 92a]

e. 44/1

elvân *Far. (is.)* renkler [krş. St. 95b]

e. 1/2

elvedâ' *Ar. (e.)* vedalaşma sözü [krş. St. 95b]

e. 40/4

encüm *Ar. (is.)* yıldızlar [krş. St. 106b]

e. 1/3

êr- *T. (f.)* ek-fiil, i- fiili [krş. ED 193b]
→ **è-**

è.-di ('âdet êrdi) 24/1

è.-di (barur êrdi) 24/2

è.-di (ol êrdi) 4/1

è.-di (uçrar êrdi) 24/3

êrteñ *T. (zf.)* sabah, sabahleyin [krş. ŞSE 48b]

è. (êrteñ birle) 24/3, 42/4

êşit- *T. (f.)* işit-, duy- [krş. *êşid-* ED 257b]

è.-ip 35/3

è.-ti 28/1

êt- *T. (f.)* èyle-, yap- anlamlarında yardımcı fiil olarak kullanılır. [krş. ED 36b]

è.-di 17/1

è.-er-mên 11/3, 40/1

è.-er-miz 19/2

è.-er-siz 25/1, 25/3

è.-ip 42/2

defn èt- 42/2

kâbul èt- 19/2

mahrûm èt- 25/3

maşlahat èt- 17/1

tavâf èt- 11/3

èyle- *T. (f.)* et-, yap- anlamlarında yardımcı fiil olarak kullanılır. [krş. *èdle-* ED 57a]

e.-di 1/2, 1/4, 2/4, 3/4, 4/4, 5/3, 5/4,

6/4, 7/4, 8/4, 9/4, 10/4, 11/4, 12/4,

13/4, 14/4, 15/4, 16/4, 17/4, 18/4,

19/4, 20/4, 21/4, 22/4, 23/4, 24/4,

25/4, 26/4, 27/4, 28/4, 29/4, 30/4,

31/4, 32/4, 33/4, 34/4, 35/4, 36/4,

37/4, 38/4, 39/4, 40/4, 41/4, 42/4,

43/4, 44/4, 45/4

e.-gil 13/3

'ahd ü peymân èyle- 21/4

âh u efgân èyle- 40/4

âzâd èyle- 4/4, 13/3

başka tuğyân èyle- 1/4

beyân èyle- 17/4, 36/4, 38/4, 42/4,

45/4

cennetü'l-me'vâ èyle- 41/4

cevlân èyle- 6/4, 33/4

dürlüg elvân èyle- 1/2

efgân èyle- 8/4, 18/4, 27/4

girân èyle- 44/4

giryân èyle- 31/4

gümân èyle- 25/4

handân èyle- 28/4

hayrân èyle- 7/4, 13/4

hıfz u zindân èyle- 12/4

mahrûm èyle- 37/4

mahrûm-ı cân èyle- 29/4

menzil-i mekân èyle- 23/4

mihmân èyle- 5/4

mihmân-hâna èyle- 5/3

mişl-i ğarķ-ı 'ummân èyle- 15/4

mîzân èyle- 2/4

nâlân èyle- 9/4

pinhân èyle- 39/4

rengin *ḥazān* eyle- 16/4
 revān eyle- 22/4, 34/4
 sözün yalğan eyle- 30/4
 sūḥan eyle- 32/4
 şād-mān eyle- 3/4, 19/4
 şükr-i Sübhān eyle- 14/4
 tābān eyle- 43/4
 tuğyān eyle- 1/4, 10/4
 yüzün *ḥazān* eyle- 35/4
 zār u giryān eyle- 11/4, 20/4, 26/4

F

ferzend *Far. (is.)* oğul, erkek çocuk
 [krş. St. 918a]
 f.+im 34/3

G (g, ğ)

ġaffet *Ar. (is.)* gafillik, aymazlık [krş. St. 890b]
 ğ. 44/4
ġamm *Ar. (is.)* keder, tasa, dert [krş. St. 894a]
 ğ. (ġamm yè-: üzül-, tasalan-) 22/3
ġarīb *Ar. (is.)* zavallı, biçare [krş. St. 886a]
 ğ. 41/1
ġarḳ *Ar. (is.)* batma, batırma [krş. St. 885a]
 ğ. (mişl-i ġarḳ-ı ‘ummān) 15/4
ġāyibāne *Ar.+Far. (zf.)* gıyabında, kendi yokken [krş. St. 880a]
 ğ. 18/2
ġilmān *Ar. (is.)* cennet delikanlıları [krş. St. 893a]
 ğ.+lar 43/1
girān *Far. (sf.)* [tartıda] ağır [krş. St. 1076b]
 g. (girān eyle-: ağırlaştır-) 44/4
giryān *Far. (sf.)* ağlayan, gözyaşı dökken [krş. St. 1086b]
 g. (giryān eyle-: ağla-, gözyaşı dök-) 31/4
 g. (zār u giryān eyle-: ağlayıp feryat et-) 11/4, 20/4, 26/4
ġonca *Far. (is.)* tomurcuk [krş. St. 896b]
 ğ. (ġonca dek) 41/3
gül *Far. (is.)* katmerli, güzel kokulu çiçek [krş. St. 1092a]

g. 43/4

g. (gül ü gülşeniñ) 37/3

g. (mişāl-i gül) 35/4

gülşen *Far. (is.)* gül bahçesi [krş. St. 1094b]

g.+iñ (gül ü gülşeniñ) 37/3

gümān *Far. (is.)* zan, şüphe [krş. St. 1097a]

g. (gümān eyle-: şüphe et-) 25/4

gümrah *Far. (sf.)* yolunu kaybetmiş [krş. St. 1097b]

g. (gümrah bende-miz) 44/2

günāh *Far. (is.)* Allah'ın emirlerine aykırı davranış [krş. St. 1097b]

g. 2/3

H (h, ħ, ḥ)

ḥadd *Ar. (is.)* sınır, hat [krş. St. 413a]

ḥ.+in (ḥaddin aş-: aşırı ġit-, ölçüyü kaçır-) 15/1

ḥādīm *Ar. (is.)* hizmetçi [Metinde Hz. Bilal için kullanılmıştır.] [krş. St. 437a]

ḥ. 28/1, 31/1, 31/3, 32/3

ḥ.+din 32/1

ḥ.+ni 27/3

Ḥaḳḳ *Ar. (is.)* Allah, Cenabıhak [krş. St. 424a]

H.+a 41/2

H.+niñ 45/2

ḥaḳḳ *Ar. (is.)* ahali, millet [krş. St. 471b]

ḥ.+ġa 42/4

ḥandān *Far. (sf.)* gülen, şen, neşeli [krş. St. 476b]

ḥ. (ḥandān eyle-: gül-) 28/4

ḥāne *Far. (is.)* ev halkı [krş. St. 444a]

ḥ. 24/3

Ḥasan *Ar. (is.)* Hz. Hasan

H. 39/1

ḥayrān *Ar. (sf.)* [krş. St. 435a]

1. bir kimseyi çok seven, takdir eden
 ḥ. (ḥayrān eyle-: hayran kal-, çok beğen-) 7/4, 13/4

2. şaşkın, şaşırıp kalmış

ḥ. (ḥayrān bol-: şaş-, şaşırıp kal-) 28/3

ḥazān *Far. (is.)* sonbahar, güz [krş. St. 458b]

- h. (rengin *hazān* eyle-: benzi sol-, rengi kaç-) 16/4
 h. (yüzün *hazān* eyle-: benzi sol-, rengi kaç-) 35/4
hem *Far. (e.)* üstelik, bir de, zaten [krş. St. 1507a]
 h. 40/2, 40/3
her *Far. (sf.)* bütün, tüm [krş. St. 1493a]
 h. (her kişinin) 44/3
 h. (her tarafge) 16/1
 h. (her yana) 24/2
hoş *Far. (zf.)* güzel ve iyi bir şekilde [krş. St. 485b]
 h. (hoş kalın) 40/3
Hoten *(is.)* Doğu Türkistan'da miski ile ünlü bir şehir [krş. ŞSE, 166b]
 H.+niñ 1/1
hıfz *Ar. (is.)* saklama [krş. St. 424a]
 h. (hıfz u zindān eyle-: hapse at-, hapsed-) 12/4
hikmet *Ar. (is.)* hakikati bilme, eşyanın her yönüne vâkıf olma [krş. St. 427a]
 h. (hikmet bilen) 1/1
Hüseyn *Ar. (is.)* Hz. Hüseyin
 H. 39/1

I (i, ı)

- ışk** *Ar. (is.)* aşk, sevdâ, bağlılık [krş. St. 850b]
 ı.+ı 13/4
 ı.+ıdın 13/3, 15/3, 16/2, 41/1
 ı.+ın 7/4

İ (i, ĩ)

- iç** *T. (is.)* içeri, iç taraf [krş. ED 17a] → **içkeri**
 i.+ige 36/3
içkeri *T. (is.)* içeri, iç taraf [krş. *içgerü* ED 25b] → **iç**
 i. 31/3
ihlâş *Ar. (is.)* yürekten bağlılık, samimiyet [krş. St. 26a]
 i.+ı 15/1
 i.+lı 44/1
imān *Ar. (is.)* iman, inanma, inanç [krş. St. 132a]
 ĩ.+a (imāna kël-: iman et-, inan-) 4/3
iske- *T. (f.)* kokla- [krş. AL 192]
 i.-p 36/2

- iste-** *T. (f.)* istek duy-, arzula- [krş. ED 243a]
 i.-r-mēn 18/1
iş *T. (is.)* iş, ticaret [krş. ED 254a] → **savda**
 i.+in 24/4
işle- *T. (f.)* yap-, et- [krş. ÇTS 545b]
 i.-diñ (n'ışlediñ) 10/2

K (k, k̄)

- kābul** *Ar. (is.)* razı olma, onaylama [krş. St. 953b]
 k. (kābul ét-: onayla-, razı ol-) 19/2
kāfir *Ar. (is.)* Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse [krş. St. 1006b]
 k.+ler 4/3
kaç- *T. (f.)* çak-, bastır- [krş. FK 1495]
 k.-ayın 34/3
 bağır[ım] birle kaç- 34/3
kal- *T. (f.)* [krş. ED 615b]
 1. varlığını koru-
 k.-ıpdur 37/2
 2. yaşa-, hayatını sürdür-
 k.-ıñ 40/3
 k.-ur-mēn 26/3
karşu *T. (zf.)* yüzünü döndürmüş, yönelmiş olarak [krş. ED 663b]
 k. (karşu yügür-: karşılamaya git-) 35/2
kārvān *Far. (is.)* kervan, yük hayvanı katarı [krş. St. 1003b]
 k. 19/1, 22/3, 25/2
 k.+a 24/1
 k.+ı 16/3
 k.+lar 17/1
kārvānī *Far. (is.)* kervancı [krş. St. 1003b]
 k.+ler 27/1
kaşem *Ar. (is.)* yemin, ant [krş. St. 970a] → **'ahd, peymān**
 k. (kaşem ayt-: ant iç-, yemin et-) 21/4
Kāsim *Ar. (is.)* eserin müellifi
 K. 45/1
kaş *T. (is.)* bir kimsenin yanı, huzuru [krş. AL 653]
 k.+ında 43/1
kat- *T. (f.)* kat-, ekle-, ilave et- [krş. ED 594b]

- k.-dı 17/3
 söz kat- 17/3
kaçıla- *T. (f.)* kes-, makasla- [krş. CS 314a] → **kes-**
 k.-p 7/2
kaçın *T. (zf.)* nereden [krş. AL 663]
 k. 17/3
kayna- *T. (f.)* kaynar hâle gel- [krş. *kayın-* ED 678a]
 k.-p 45/2
 k.-yıp 15/2
Ķāzī el-ĥacāt *Ar. (is.)* “Herkesin dileğini yerine getiren” anlamında Allah için kullanılır. [krş. St. 948a]
 Ķ. 13/2
kēce *T. (is.)* gece vakti [krş. *kēçe* ED 694b]
 k. 42/3
 k.+si 20/1
kēl- *T. (f.)* gel-, var-, ulaş-, bir araya gel- [krş. ED 715b]
 k.-di 4/3, 7/1, 31/2
 k.-diler 20/2, 39/1
 k.-ip 12/1, 23/3
 k.-miş 33/1
 k.-üp 17/2
 k.-ür 5/2
 k.-ürsin 17/3
 acıķı/acıķı kēl- 7/1, 12/1
 ĩmāna kēl- 4/3
 zor kēl- 5/2
kes- *T. (f.)* bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayır-, parçala- [krş. ED 748b] → **kaçıla-**
 k.-ip (kesip aldı) 9/1
 k.-ip 10/1
kēt- *T. (f.)* git-, bir yere doğru yönel- [krş. ED 701a] → **bar-**
 k.-er-mēn 11/1, 40/3
 k.-er-miz 19/1
 k.-ti 28/2
ķıl- *T. (f.)* kıl-, et-, eyle-, yap- manalarında yardımcı fiil olarak kullanılır. [krş. ED 616a]
 k. 36/3
 k.-dı 13/1
 k.-dılar 20/3
 k.-ġamı 38/2
 k.-ip 30/1, 37/2
 mahrūm ķıl- 38/2
 mūnācāt ķıl- 13/1
 şabr ķıl- 30/1, 36/3
 sefer ķıl- 37/2
 tevellā ķıl- 20/3
ķısm *Ar. (sf.)* bir bütünün bir bölümü, parça [krş. St. 970a]
 k. (bir kısm tofraķdın) 3/1
ķısta- *T. (f.)* sıkıştır-, zorla- [ŞSE 247a]
 k.-p 10/4
ķızar- *T. (f.)* kırmızı bir renk al- [krş. ED 685a]
 k.-miş 43/3
ki *Far. (e.)* ki, öyle ki [krş. St. 1065b]
 → **tā**
 k. (nē-ki) 32/2
 k. (tā ki) 6/2, 27/3
ķibi *T. (e.)* benzerlik edatı, gibi [krş. *ķib* ED 686a]
 k. (alma ķibi) 36/2
ķim *T. (zm.)* kim, soru zamiri [krş. ED 720b]
 k.+lere 45/4
ķir- *T. (f.)* gir-, içeriye geç- [krş. ED 735b]
 k.-di 27/2, 31/3
 k.-ip 36/3
ķişen *T. (is.)* zincir [krş. DTO 486]
 k.+ler 12/2
ķişi *T. (is.)* şahıs, kimse [krş. ED 752b]
 k.+ni 11/3, 18/3, 21/3
 k.+niņ 44/3
ķol *T. (is.)* kol, el [krş. ED 614b]
 k. 12/2, 14/2
 k.+ıdın 28/3
 k.+ıġa (ķolıġa al-: koluna gir-) 36/1
 k.+ın (ķolın sal-: sarıl-) 39/2
ķork- *T. (f.)* kork-, ürk- [krş. ED 651b]
 k.-up 16/4
ķoş- *T. (f.)* kat-, birleştir- [krş. FK 1528]
 k.-a (ķoşakör) 45/3
ķoşul- *T. (f.)* katıl-, bir araya konul-, birleştiril- [krş. FK 1528]
 k.-up 31/2
ķoy- *T. (f.)* koy-, bırak- [krş. *ķod-* ED 595b]
 k. 5/1
ķoyın/-nı *T. (is.)* koyun, kucak [krş. *ķoņ* ED 631b]

k.+ığa (koynığa sal-: kucakla-) 36/2
köhne *Far. (sf.)* eskimiş, eski [krş. St. 1067a]
 k. (köhne dünyâda) 44/2
kök *T. (is.)* gök, gökyüzü [krş. ED 708b] → **kök yüzi**
 k.+ge 13/1
kök yüzi *T. (is.)* gök, gökyüzü → **kök**
 k.+ğa 1/3
köñül/-ñli *T. (is.)* kalp, gönül [krş. ED 731b]
 k.+i 28/4
 k.+i (köñli bolma-: gönül el verme-, dayanama-
 k.+in 19/4
 k.+iñji (köñliñi bër-: sev-) 5/1
 k.+üm 25/4, 29/3
köp *T. (zf.)* çok, pek, gayet [krş. AL 730]
 k. 12/3, 20/3
kör- *T. (f.)* [krş. ED 736a]
 1. gör-, tanık ol-, sez-
 k.-di 7/3, 14/2, 27/3, 42/3
 k.-geni 38/3
 k.-mey 10/2, 18/2, 21/3, 26/3
 k.-üp 7/4, 9/3, 16/3
 k.-ür 43/1
 2. *tf.* uğraş-, çalışıp çabala- manası katar.
 k. 45/1, 45/2, 45/3
 daşakör- 45/2
 çoşakör- 45/3
 tüşekör- 45/1
 tüş kör- 42/3
körset- *T. (f.)* göster-, görmesini sağla- [krş. ÇTS 659b]
 k. 18/4
 k.-er-miz 19/3
köz *T. (is.)* göz, görme duyusu [krş. ED 756b]
 k.+in (közin aç-: uyan-) 14/4
köz yaşı *T. (is.)* gözyaşı
 k.+n (köz yaşı[n] akuz-: ağla-, gözyaşı dök-) 31/4
külfet *Ar. (is.)* sıkıntı, meşakkat [krş. St. 1042b]
 k.+idin 29/2
kün *T. (is.)* gün, yirmi dört saatlik süre [krş. ED 725a]
 k. 18/1, 23/1, 25/2, 38/1, 38/1

k.+de 11/2
 k.+din 16/3
 k.+dür 21/2
 k.+i 5/2, 6/1

küy- *T. (f.)* yan-, kül ol- [krş. ED *küñ-* 726b]
 k.-üp 41/1

L

leb *Far. (is.)* dudak [krş. St. 1115a]
 l.+i 28/4

M

mäh *Far. (is.)* gökteki ay [krş. St. 1145b]
 m. 43/4

mahrüm *Ar. (sf.)* nasipsiz [krş. St. 1186a]
 m. (mahrüm-ı cān) 29/4
 m. (mahrüm ét-: yoksun bırak-) 25/3
 m. (mahrüm èyle-: yoksun bırak-) 25/3
 m. (mahrüm kııl-: yoksun bırak-) 38/2

maña *T. (zm)* bana **bk.** mèn
 m. 18/4

maşlaḥat *Ar. (is)* iş, faaliyet [krş. St. 1254a]
 m. (maşlaḥat ét-: iş gör-, iş yap-) 17/1

mâtem *Ar. (is.)* yas, matem [krş. St. 1137a]
 m.+in (mâtem[in] tut-: yasa bürün-, yas tut-) 42/1

Medīne *Ar. (is.)* Medine şehri
 M. 16/1, 19/1, 23/2
 M.+niñ 27/2

meger *Far. (e.)* bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan bir söz, oysa [krş. St. 1302b]
 m. 10/3

mekân *Ar. (is.)* yer, mahal, mekân [krş. St. 1298b]
 m. (menzil-i mekân èyle-: bir yere ulaş-) 23/4

mel'ün *Ar. (is.)* lanetlenmiş kimse [krş. St. 1309a]
 m. 9/1

mèn *T. (zm.)* birinci teklik şahıs zamiri [krş. *ben* ED 346a]
 m. 21/2, 22/1, 29/1, 34/1, 40/2, 40/3
 m.+i 13/4, 25/1, 25/4, 29/4

menzil *Ar. (is.)* varılacak yer [krş. St. 1326a]
 m. 29/1
 m. (menzil-i mekân èyle-: bir yere ulaş-) 23/4

mescid *Ar. (is.)* ibadethane, cami [krş. St. 1236a]
 m. 35/1, 36/3
 m.+ge 31/2

mesken *Ar. (is.)* ikamet edilen yer [krş. St. 1238a]
 m.+in 41/4

mihmān *Far. (is.)* misafir, konuk [krş. St. 1356a]
 m. (mihmān èyle-: ağırla-, misafir et-) 5/4

mihmān-ḥāna *Far. (is.)* misafirhane [krş. St. 1356a]
 m. 5/3

miḥnet *Ar. (is.)* sıkıntı, zahmet [krş. St. 1190b]
 m.+iḡ 37/1

miḡ *T. (is.)* bin, bin sayısı [krş. *biḡ* ED 346b] → **biḡ**
 m. (yüz yigirme dört miḡ) 3/2

min- *T. (f.)* bin-, üzerine çık- [krş. *bin-* ED 348a]
 m.-mes-mèn 22/1

mişl *Ar. (is.)* eş, benzer [krş. St. 1172b]
 m. (mişl-i ġarḡ-ı ‘ummān) 15/4

mişāl *Ar. (is.)* gibi, benzer [krş. St. 1190a]
 m. (mişāl-i gül) 35/4

mīzān *Ar. (is.)* ölçü, kıstas [krş. St. 1361b]
 m. (mīzān èyle-: kıstas al-, ölçü olarak benimse-) 2/4

Muḡammed *Ar. (is.)* son peygamber, Hz. Muhammed → **Peyġamber₂, Resūl**
 M. 3/3, 13/3, 15/3, 16/2, 26/3, 27/4, 35/2
 M.+ge 30/2, 33/2
 M.+ni 18/1

munda *T. (zf.)* burada, bu yerde → **bu**

m. 5/4, 25/1, 25/2, 26/1

muntazır *Ar. (sf.)* bekleyen, gözleyen, intizar eden [krş. St. 1322a]
 m. 33/4

murād *Ar. (is.)* arzu, istek, amaç [krş. St. 1206b]
 m. (murād tap-: murada eriş-, isteġine kavuş-)
 m.+a (murāda yèt-: murada eriş-, isteġine kavuş-) 44/1

Murtażā *Ar. (is.)* Hz. Ali → ‘**Alī**
 M. 42/3

münācāt *Ar. (is.)* Allah’a yalvarıp yakarma [krş. St. 1317a]
 m. (münācāt kıl-: Allah’a yalvarıp yakar-) 13/1

N

nā-ġār *Far. (s.)* çaresiz, naçar [krş. St. 1367b]
 n. 32/1

nādān *Far. (sf.)* cahil, bilgisiz [krş. St. 1369b]
 n. (nādān bābām) 9/4

nālān *Far. (sf.)* inleyen, ahuvah eden [krş. St. 1378a]

n. (nālān èyle-: inle-, ahuvah et-) 9/4
naşīb *Ar. (is.)* kısmet, talih [krş. St. 1407a]
 n. 38/3

nā-şād *Far. (sf.)* mahzun, kederli [krş. St. 1373a]
 n. (tıfl-ı nā-şād) 6/3

nē *T. (sf.)* ne, nasıl, hangi [krş. ED 774a]
 n. (nē ad) 6/4

nēz *T. (zm.)* ne, hangi şey [krş. ED 774a]
 n. (n’èter-mèn) 40/1
 n. (n’èter-siz) 25/1
 n. (n’işledin) 10/2
 n. (nē-ki) 32/2

nēce *T. (sf.)* [krş. *nēce* ED 775a]

1. nice, ne kadar

n. (nēce künde) 11/2

n. (nēce vaḡt) 4/1

2. pek çok, nice

n. (nēce cebri) 8/3

n. (nēce kündür) 21/2

nevbet *Ar. (is.)* nöbet, sıra [krş. St. 1431a]
n. 3/3

nür *Ar. (is.)* İlahi ışık, parlaklık [krş. St. 1432b]
n.+ıdın ³/₄

O

oğlan *T. (is.)* çocuk, delikanlı [krş. ED 84b]
o.7/4, 9/3, 10/1, 11/1, 13/1, 14/1, 16/4, 17/4, 20/2, 21/1, 22/3, 25/1, 26/1, 27/2, 27/3, 28/3, 29/1, 31/1, 33/1, 35/2, 39/2, 39/4, 40/1, 43/2, 43/3
o.+nı 17/2, 34/2, 36/1
o.+nıñ 15/1

oku- *T. (f.)* oku-, bir yazıya bakıp onu çözümler- [krş. *okı-* ED 79a]
o.-rdı 6/1

olı *T. (zm.)* üçüncü teklik şahıs zamiri ve işaret zamiri [krş. ED 123a]
o. (ol erdi) 4/1

olı *T. (sf.)* işaret sıfatı, o [krş. ED 123a]
o. (ol atını) 7/2, 9/1
o. (ol beççeni) 12/4
o. (ol ğarīb) 41/1
o. (ol ğilmānlar) 43/1
o. (ol kēce) 42/3
o. (ol kēcesi) 20/1
o. (ol kişini) 11/3, 18/3, 21/3
o. (ol nā-çār) 32/1
o. (ol oğlan) 39/2
o. (ol oğlanını) 34/2, 36/1
o. (ol şabī) 41/2
o. (ol söz) 14/1
o. (ol-zamān) 7/1, 9/2
o. (ol zamān) 12/1
o. (ol-zamānda) 39/1
o. (ol zamānda) 24/1

olar *T. (zm.)* onlar, 3. çokluk şahıs zamiri [krş. AL 304] → **olı**
o. 23/4, 24/4

ol arada *T. (zf.)* orada, sözü edilen yerde → **olı**
o. 20/1

oltur- *T. (f.)* otur- [krş. *olur-* ED 150a]
o.-mıñ 43/2

oşal *T. (e.)* işte [krş. AL 284]
u. (oşal Kāsım) 45/1

oşbu *T. (sf.)* işbu, bu [krş. *oş* ED 254b]
u. (oşbu sözni) 28/1

oyğan- *T. (f.)* uyan-, uykudan kalk- [krş. *oğun-* ED 62a]
o.-ıp 14/3

oyna- *T. (f.)* oyun oyna-, eğlen- [krş. ED 275a]
o.-ğalı 39/3

Ö

öl- *T. (f.)* can ver-, hayatını kaybet- [krş. ED 125b]

ö.-er 22/3

ö.-er-mēn 26/1

ö.-geni 38/1

ö.-genin 33/3, 36/4

ö.-genini 30/3

ölçün- *T. (f.)* ölçül-, hesap edil- [krş. *ölçe-* ŞSE 39a]
ö.-mege 2/3

öt- *T. (f.)* [krş. ED 39a]

1. geç-, geçip git-

ö.-di 3/2, 23/1

2. ulaş-, eriş-

ö.-üpdür 8/3

öz *T. (zm.)* kendi, öz [krş. ED 278a]

ö.+idin 28/2

ö.+in 15/4, 34/4

ö.+in (özün sakla-: karar ver- 22/2)

ö.+üm 26/2

ö.+ümde (özümde emes-mēn) 21/2

ö.+tüñ 10/3

özge *T. (sf.)* başka, gayrı [krş. ED 285b]
ö. (özge sözni) 21/1

P

peygamberı (< peygām-ber) *Far. (is.)* elçi, resul, nebi [krş. St. 268a]

p. 3/2

p. (peygamber-i rāst) 18/3

p.[+ğa] 3/3

Peygamber (< Peygām-ber) *Far. (is.)* son peygamber, Hz. Muhammed →

Muhammed, Resül

P. 43/2

P.+din 25/3

P.+nıñ 42/2

P.+e 19/3

peymān *Far. (is.)* ant, yemin [krş. St. 269b] → **‘ahd, ‘kašem**

p. ('ahd ü peymān èyle-: ant iç-, yemin et-) 21/4
pinhān *Far. (sf.)* gizli, saklı [krş. St. 258b]
 p. (pinhān èyle-: gizle-, sakla-) 39/4
piyāde *Far. (is.)* yürüyerek giden, yaya [krş. St. 262a]
 p. 22/2

R

rāst *Far. (sf.)* doğru, hak, müstakim [krş. St. 562b]
 r. (peygamber-i rāst) 18/3
reng *Far. (is.)* renk, suret, şekil [krş. St. 588b]
 r.+i 43/3
 r.+i (rengi sarğar-: benzi sol-, rengi kaç-) 35/3
 r.+in (rengin hazān èyle-: benzi sol-, rengi kaç-) 16/4
Resūl *Ar. (is.)* son peygamber, Hz. Muhammed [krş. St. 576b] → **Muhammed, Peygamber**
 R. 6/2, 38/1
 R.+niñ 36/4, 41/1
revān *Far. (sf.)* yürüyen, giden [krş. St. 590b]
 r. (revān èyle-: yola koyul-, git-) 22/4, 34/4
ruḥṣat *Ar. (is.)* izin, müsaade [krş. St. 572b]
 r. (ruḥṣat bër-: izin ver-, müsaade et-) 11/1, 11/4, 27/1

S (s, ş)

şabī *Ar. (is.)* çocuk [krş. St. 781b]
 ş. 30/1, 41/2
şabr *Ar. (is.)* dayanma, tahammül gösterme [krş. St. 781a]
 ş. (şabr kıl-: dayan-, sabret-) 30/1, 36/3
şahābe *Ar. (is.)* Hz. Muhammed'in sohbet meclisinde bulunmuş müslümanlar [krş. *şahābī* St. 781b]
 ş. 42/1
sāḥir *Ar. (is.)* büyücü, sihirbaz [krş. St. 638b]
 s.+niñ 8/1
sakla *T (f.)* koru-, gizle- [krş. ED 810a]

s.-dı 22/2
 özin sakla- 22/2
sal *T. (f.)* koy-, at- [krş. ED 824b]
 s.-dılar 39/2
 s.-ıp 12/2, 36/2
 kolin sal- 39/2
 koymğa sal- 36/2
saña *T. (zm.)* sana **bk.** sèn s. 38/3
sarğar *T. (f.)* sarar-, sol- [krş. ED 849a]
 s.-dı 35/3
 ş.-ıp 41/3
 rengi sarğar- 35/3
savda *(is.)* iş, ticaret [krş. St. 707a] → **iş**
 s. (savda üçün) 24/2
sefer *Ar. (is.)* yolculuk, seyahat [krş. St. 684b]
 s. (sefer kıl-: git-) 37/2
sèn *T. (zm.)* ikinci teklik şahıs zamiri [krş. ED 831b]
 s. 13/2, 31/3
 s.+i 19/3, 30/2
 s.+iñ 19/2, 37/1
sıçra *T. (f.)* sıçra-, yukarıya atıl- [krş. *saçra*- ED 798a]
 s.-p 14/3
 yerindin sıçra- 14/3
şıdık *Ar. (is.)* saflık, temizlik [krş. St. 784a]
 ş.+ı 44/3
sırr *Ar. (is.)* gizli tutulan şey, giz [krş. St. 667a]
 s.+ın 17/4
sipāhī *Far. (is.)* süvari asker [krş. St. 651a]
 s. 1/3
soñ *T. (zf.)* sonra, içinde bulunulan anın daha ilerisindeki bir zamanda [krş. ED 832b]
 s. (andın soñ) 23/2
 s. (üç kündin soñ) 16/3
sor *T. (f.)* sual et-, soru yönelt- [krş. ED 843b]
 s.-dılar 32/1
 s.-ma 8/4
söz *T. (is.)* söz, kelam, konuşma [krş. ED 860b]
 s. 14/1

- s. (söz kat-: söz söyle-, soru sor-) 17/3
s.+in (sözün yalğan eyle-: yalan söyle-) 30/4
s.+lerni 38/4
s.+ni 21/1, 28/1
s.+üm 32/3
s.+üjü 19/2
sözle- *T. (f.)* söyle-, konuş- [krş. AL 616]
s.-dim 33/3
yalğan sözle- 33/3
su *T. (is.)* su, temel yaşam maddesi [krş. *su* ED 783a]
s. 28/2
sun- *T. (f.)* takdim et-, arz et-, sun- [krş. FK 1601]
s.-dum 29/3
Sübhân *Ar. (is.)* “Her türlü kusurdan, eksiklikten münezzehe olan” anlamında Allah’ın isimlerindedir. [krş. St. 647a]
S. (şükret-i Sübhân eyle-: Allah’a şükret-) 14/4
sühân *Far. (is.)* söz, kelim [krş. St. 661b]
s. (sühân eyle-: konuş-) 32/4
- Ş**
şād-mān *Far. (sf.)* sevinçli, mutlu [krş. St. 722a]
ş. (şād-mān eyle-: mutlu et-, sevindir-) 3/4, 19/4
şāh *Far. (is.)* hükümdar [krş. St. 726a]
ş.+ı 1/1
şehir *Far. (is.)* şehir, kent [krş. St. 769b]
ş.+ige 23/2, 27/2
şeytān *Ar. (is.)* cennetten kovulan ve insanları Allah’ın emirlerine karşı kışkırtan ruhani varlık, şeytanılain [krş. St. 776a]
ş. 10/3
şīrīn *Far. (sf.)* şirin, güzel, hoş [krş. St. 774b]
ş. (şīrīn cāna) 5/2
şükür *Ar. (is.)* Allah’a duyulan minneti dile getirme [krş. St. 751b]
ş. (şükret-i Sübhân eyle-: Allah’a şükret-) 14/4

- T (t, t̄)**
tā *Far. (e.)* ki, öyle ki [krş. St. 271b] →
ki
t. (tā ki) 6/2, 27/3
ta‘ām *Ar. (is.)* yemek, yiyecek [krş. St. 815a]
t̄. 20/2, 21/3
t̄. (ta‘ām yayıt-: sofraya kur-) 20/3
tābān *Far. (sf.)* parlak, ışıklı [krş. St. 271b]
t. (tābān eyle-: parlat-) 43/4
tamām *Ar. (zf.)* bütünüyle, tamamen [krş. St. 323b]
t. 9/2
tap- *T. (f.)* bul-, karşılaş- [krş. ED 435b]
t.-ip 43/3
murād tap- 43/3
taṣṣur- *T. (f.)* emanet et-, teslim et- [krş. ED 447a]
t.-up 41/2
taşkarı *T. (is.)* dışarı [krş. *taşgarı* ED 563a]
t. 34/1
t.+da 33/4
t.+ğa 15/2, 23/3
taşla- *T. (f.)* at-, çıkar- [krş. ŞSE 101a]
t.-dij 10/1
ṭaraf *Ar. (is.)* cihet, yön [krş. St. 813a]
ṭ.+ge 16/1
ṭavāf *Ar. (is.)* kutsal bir yeri ziyaret etme [krş. St. 821a]
ṭ. (ṭavāf èt-: kutsal bir yerin çevresini dolaş-) 11/3
tayaḡ *T. (is.)* dayak, birini dövme işi [krş. CS 257b]
t.+lar (tayaḡlar ur-: döv-, dayak at-) 12/3
ten *Far. (is.)* vücut, beden [krş. St. 326a]
t.+iḡ 37/2
Teḡri *T. (is.)* Allah, Tanrı [krş. ED 523b]
T.+ge 29/3
T.+m 29/4
terāzū *Far. (is.)* terazi, tartı aleti [krş. St. 291a]
t. 2/3
tevellā *Ar. (is.)* dostluk, yakınlık [krş. St. 337a]

- t. (tevellâ kı1-: yakınlık göster-, dostça davran-) 20/3
- Tevrât** *Ar. (is.)* Hz. Musa'ya indirilmiş olan, dört kutsal kitaptan biri, Ahd-i Atik [krş. St. 334b]
T. 6/1
- tëyü** *T. (is.)* deve [krş. *tëve* AL 453]
t.+ge 22/1
- tıfl** *Ar. (is.)* çocuk [krş. St. 816a]
t. (tıfl-ı nâ-şâd) 6/3
- tın-** *T. (f.)* dur-, hareketsiz kal- [krş. ED 514a]
t.-mayın 16/2
- tiz** *T. (is.)* diz [krş. ED 870b]
t.+inde 43/2
- tofrağ** *T. (is.)* yer kabuğu örtüsü, toprak [krş. ED 443a]
t.+dın 3/1
- tol-** *T. (f.)* dol-, dolu duruma gel- [krş. ED 491a]
t.-dı 4/2
- tört** *T. (sf.)* dört, üçten bir artık [krş. ED 534a]
t. (yüz yigirme tört miñ) 3/2
- tuğyân** *Ar. (is.)* taşkınlık, coşkunluk [krş. St. 816a]
t. (tuğyân ëyle-: taş-, coş-, taşkınlık et-) 1/4, 10/4
- tur-** *T. (f.)* [krş. ED 529b]
1. ayağa kalk-, doğrul-
t.-dı 14/3
2. dur-, bekle-
t. 31/3
t.-dı 35/1
t.-ğıl 30/1
t.-mış 43/1
- tut-** *T. (f.)* [krş. ED 451a]
1. tut-, yakala-, elde et-
t.-dı 17/2, 23/3, 28/3
t.-up 42/1
cây tut- 23/3
mâtemin tut- 42/1
2. git-, var-
t.-ar-mên 40/2
- tüş** *T. (is.)* düş, rüya [krş. ED 559a]
t. (tüş kör-: rüya gör-) 42/3
- tüş-** *T. (f.)* değ-, rastla- [krş. ÇTS 1174b]
t.-e (tüşekör) 45/1

t.-üp 15/3

U (u, 'u)

- u** *Far. (e.)* ve bağlama edatı [krş. St. 1447a] → **ü**
u. (âh u efgân) 40/4
u. (hıfz u zindân) 12/4
u. (zâr u giryân) 11/4, 20/4, 26/4
- uçra-** *T. (f.)* rastla-, karşılaş- [krş. AL 257]
u.-r (uçrar êrdi) 24/3
- 'ummân** *Ar. (is.)* büyük deniz, okyanus [krş. St. 866b]
'u. (mişl-i ğarğ-ı 'ummân) 15/4
- ur-** *T. (f.)* vur-, çarp- [krş. ED 194b]
u.-up 12/3
tayağlar ur- 12/3
- uyku** *T. (is.)* uyku, uyuma [krş. *udık* ED 46b]
u.+sında 14/2

Ü

- ü** *Far. (e.)* ve bağlama edatı [krş. St. 1447a] → **u**
ü. ('ahd ü peymân) 21/4
ü. (gül ü gülşeniñ) 37/3
- üç** *T. (sf.)* üç, ikiden bir artık [krş. ED 18b]
ü. (üç kün) 18/1, 38/1
ü. (üç künden) 16/3
ü. (üç yol) 10/1
- üçün** *T. (e.)* için, amacıyla [krş. ED 28b]
ü. (oğlan üçün) 20/2
ü. (savda üçün) 24/2
- ügür-** *T. (f.)* çevir-, döndür- [krş. ŞSE 37a]
ü.-düm 29/2
yüz[üm] ügür- 29/2

V

- vakt** *Ar. (is.)* vakit, zaman [krş. St. 1476a]
v. 4/1

Y

- yâ** *Far. (e.)* "ey" anlamında seslenme ünlemi [krş. St. 1523a] → **ê**
y. (yâ Muhammed) 27/4

yābān *Far. (is.)* ıssız yer, çöl [krş. St. 1524a]
y.+a 15/3

yād *Far. (is.)* hatırlama, anma [krş. St. 1524b]
y.+1 (yādı bilen) 45/2

yaḥşī *T. [krş. ED 908a]*
1. (*sf.*) güzel, iyi
y. 5/1
y. (yaḥşī yolğa) 45/1
2. (*zf.*) güzel, iyi
y. (yaḥşī bakayın) 34/2

yaḳ- *T. (f.)* tutuştur-, yanmasını sağla- [krş. ED 897a]
y.-ıp 2/1

yalğan *T. (is.)* yalan, doğru olmayan [krş. FK 1675]
y. (sözün yalğan eyle-: yalan söyle-) 30/4
y. (yalğan söyle-: yalan söyle-) 33/3

yaman *T. (sf.)* kötü, fena [krş. ED 937a]
y.+a 5/1

yan *T. (is.)* yan, yöre [krş. ED 940a]
y.+a 24/2
y.+ında 6/3, 42/2

yana *T. (zf.)* yine, tekrar, bir kere daha [krş. AL 812]
y. 7/3, 9/1

yārān *Far. (is.)* dost, arkadaş [krş. St. 1525a]
y.+lar 40/3

yarat- *T. (f.)* yoktan var et- [krş. ED 959b]
y.-dı 3/1

yat- *F. (f.)* yat-, uyu-, dinlen- [krş. ED 884a]
y.-ar-siz 25/2
y.-ıp 42/3
y.-sam 26/1

yas- *T. (f.)* gevşe- [krş. ED 973b]
y.-ıp 39/4
yüzün yas- 39/4

yayıt/-d *T. (f.)* serdir-, yaydır- [krş. ED 980b]
y.-ıp 20/3
ta'ām yayıt- 20/3

yē- *T. (f.)* ağızda çiğneyerek yut- [krş. ED 869b]
y.-di 22/3
y.-mes-mèn 20/4, 21/3

ğamm yē- 22/3

yēr *T. (is.)* yer, mevki, mahal [krş. ED 954a] → **cāy**
y.+indin (yerindin sıçra-: ürkerək doğrul-) 14/3

yēr yüzi *T. (is.)* içinde yaşamakta olduğumuz dünya → **devran, dünyā**
y.+ni 8/2

yēt- *T. (f.)* yetiş-, ulaş- [krş. ED 884b]
y.-er 44/1
y.-er-mèn 11/2
y.-ti 3/3, 23/2
murāda yēt- 44/1

yētti *T. (sf.)* yedi, altıdan bir artık [krş. ED 886a]
y. (yētti kün) 23/1

yığılış- *T. (f.)* bir araya toplan- [krş. ED 903b]
y.-ıp 17/1

yığla- *T. (f.)* ağla-, gözyaşı dök- [krş. *ığla-* ED 85b]
y.-p 28/4

yırağ *T. (sf.)* uzak, irak [krş. *ıraq* ED 214a]
y.+dın 33/1

yēber- *T. (f.)* gönder- [krş. *ıd-* ED 37b]
y.-di 27/1

yigirme *T. (sf.)* yirmi, on dokuzdan bir artık [krş. *yēgirmi* ED 960b]
y. (yüz yigirme tört miñ) 3/2

yok *T. (sf.)* mevcut olmayan [krş. ED 895b]
y.+dur 38/3

yol *T. (is.)* [krş. ED 917a]
1. bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık
y. 23/1
y. (yol başla-: yola çık-, harekete geç-) 31/1
y.+ğa 22/4, 34/4, 45/1
y.+ın 11/2, 40/2
2. uyulan ilke, usul, tarik
y.+ın 10/3
3. defa, kere, kez
y. 10/1

yör- *T. (f.)* yürü- [krş. FK 1715] → **yöri-, yörü-**
y.-di 31/1
y.-üp 16/2

- yöri-** *T. (f.)* yürü- [krş. *yori-* ED 957a]
 → **yör-, yörü-**
 y.-mege 22/2
- yörü-** *T. (f.)* yürü- [krş. *yori-* ED 957a]
 → **yör-, yöri-**
 y.-di 23/1
 y.-düm 29/1
- yulduz** *T. (is.)* yıldız, ışıklı gök cismi
 [krş. *yultuz* ED 922b]
 y.+lar 2/2
- yügür-** *T. (f.)* koşar adım yürü- [krş. FK 1714]
 y.-di 35/2
 y.-üp 16/1
 karşı yürü- 35/2
- yürek/-g** *T. (is.)* kalp, yürek [krş. ED 965a]
 y.+i 28/2
- yüzü** *T. (is.)* çehre, sima [krş. ED 982a]
 y.+in 18/2
 y.+in (yüzün *hazān* eyle-: benzi sol-,
 rengi kaç-) 35/4
 y.+in (yüzün *yas-*: surat as-, somurt-) 39/4
 y.+ini 43/4
 y.+üm (yüz[üm] ügür-: gösterdiği
 ilgiyi kes-) 29/2
- yüzü** *T. (sf.)* yüz, doksan dokuzdan bir
 artık [krş. ED 982a]
 y. (yüz menzil) 29/1

y. (yüz yigirme dört mi) 3/2

Z (z, z)

- zamān** *Ar. (is.)* zaman, vakit, an [krş. St. 620b]
 z. 7/1, 9/2, 12/1
 z.+da 24/1, 39/1
- zamānī** *Ar.+Far. (is.)* bir zaman
 z. (zamānī bol-: vakit dol-, zamanı gel-) 4/1
- zār** *Far. (is.)* ağlama, inleme [krş. St. 606a]
 z. (zār u giryān eyle-: ağlayıp feryat et-) 11/4, 20/4, 26/4
- zāyi'** *Ar. (sf.)* kayıp, yok olmuş [krş. *zā'i'* St. 798b]
 z. (zāyi' bol-: kaybol-, yok ol-) 37/1
- zindān** *Far. (is.)* hapis, hapisane [krş. St. 625a]
 z. (hıfz u zindān eyle-: hapse at-, hapsed-) 12/4
- ziyāde** *Ar. (sf.)* fazla, çok [krş. St. 632a]
 z. (ziyāde bolsa) 44/3
- zor** *Far. (sf.)* sıkıntı ve güçlükle yapılan [krş. *zūr* St. 628b]
 z. (zor kél-: bir işin yapılması birine güç gel-) 5/2

Sonuç

Çağatay Türkçesi döneminde kaleme alınmış olan dinî eserlerden biri de Kâsım'ın *Cühûd-nâme*'sidir. Ne zaman yazıldığı bilinmeyen eser, Şems-i Âsî mahlasıyla tanınan Şemseddin Özgendi'nin *Kıssa-i Kûdek-nâme* adlı eserinin yeniden tertibi görünümündedir. Eser, Yahudi bir çocuğun Hz. Muhammed'e duyduğu derin sevgiyi anlatmaktadır. Kâsım, beyitlerle kurulmuş olan *Kıssa-i Kûdek-nâme*'yi dörtlük formunda yeniden tertip etmiş, söz varlığını değiştirmiş, başına ve sonuna yaptığı eklemelerle esere telif özelliği kazandırmıştır. Kâsım'ın kim olduğu hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Bununla birlikte eserinin ilk mısralarından hareketle onun Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinden olduğu söylenebilir: *Hikmet bilen çıkıp Hotenniñ şâhı / Bu 'âlemni dürlüg elvân eyledi*. Aynı zamanda Kâsım'ın 15. yüzyıl Çağatay Türkçesi şairlerinden olan Seyyid Kâsımî olabileceği de söylenebilir. Kâsımî'nin *Mecmau'l-Ahbâr* ve *Hakikat-nâme* adlı eserlerinde yer alan dinî hikâyeler, onun *Cühûd-nâme* adlı dinî bir hikâye kaleme almış olabileceğini de düşündürmektedir.

Cühûd-nâme'nin Türkiye, Özbekistan ve Almanya'da toplam dört nüshası mevcuttur. Türkiye'deki nüsha, Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesinde "24583" demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Özbekistan'da bulunan iki nüshadan ilki, Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesinde "3142-II" arşiv numarasıyla kayıtlı olan mecmuanın içerisinde yer almaktadır. İkinci nüsha aynı kütüphanede "3680-II" arşiv numarasıyla kayıtlı olan bir başka mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Almanya'da bulunan nüsha ise Berlin Devlet Kütüphanesinde "Ms.or.oct. 1723" demirbaş numaralı *Chagataische Sammelhandschrift* adıyla kayıtlı mecmuanın içinde yer almaktadır. Nüshaların hiçbiri; istinsah tarihi, istinsah yeri ve müstensih bilgilerini ihtiva etmemektedir. Bununla birlikte yazım ve kâğıt özelliklerinden hareketle nüshaları 18-19. yüzyıla tarihlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Kâsım'ın *Cühûd-nâme*'si, verdiği malzeme bakımından tipik bir Çağatay Türkçesi eseridir. Kelime başında /t/ sesinin korunması (*tört* 3/2, *tëyüge* 22/1 vd.), "ol-" fiili yerine "bol-" fiilinin tercih edilmesi (*boldı* 4/1, *bolup* 28/2 vd.), kalınlık-incelik uyumunun yer yer bozulması (*âlemğa* 4/2, *tarafge* 16/1 vd.), ilgi hâli ekinin ünsüzle biten kelimelerden sonra da {+nIn} şeklinde olması (*Hoten+niñ* 1/1, *sâhir+niñ* 8/1 vd.), belirtme hâli için sıklıkla {+nI} biçim biriminin kullanılması (*âlem+ni* 3/4, *beççe+ni* 12/4 vd.), yönelme hâlinin {+GA} ekiyle kurulması (*biz+ge* 8/3, *kök+ge* 13/1 vd.), ayrılma hâli ekinin tutarlı bir şekilde {+dIn} olması (*tofrağ+dın* 3/1, *yırağ+dın* 33/1 vd.), {-bAn; -mAy, -mAyIn} zarf-fiil eklerinin tanıklanması (*dë-ben* 38/4, *kör-mey* 10/2, *ayt-mayın* 33/3 vd.), bu durumun göstergesidir. Bununla birlikte eserde Oğuz Türkçesinin tesirleri de görülmektedir. Kelime başındaki /t/ sesinin kimi zaman /d/ye değişmesi (*daşakör* 45/2; *dëben* 34/4 vd.), ek başında ve sonunda yer alan /g/ ünsüzünün yer yer düşmesi (*cân+a* 5/2, *Peygamber+e* 19/3; *ihlâşlı* 44/1 vd.), *ër-* ek-fiilinin bazen *ë-* şeklinde kullanılması (*bar êdi* 6/3), ilgi hâli ekinin {+In} biçimine de rastlanması (*Cühûd+ın* 7/1, *sën+ın* 19/2), belirtme hâli ekinin nadiren de olsa {+I} olarak tanıklanması (*söz+ün+i* 19/2), Oğuz Türkçesi tesirleri olarak değerlendirilebilir.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
bk.	bakınız
bs.	baskı
c.	cilt
Çev.	çeviren
e.	edat
f.	fiil
Far.	Farsça
Haz.	hazırlayan
is.	isim
krş.	karşılaştırınız
mec.	mecazen
öl.	ölüm tarihi
sf.	sıfat
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	ve diğerleri
zf.	zarf
zm.	zamir

Kaynakça

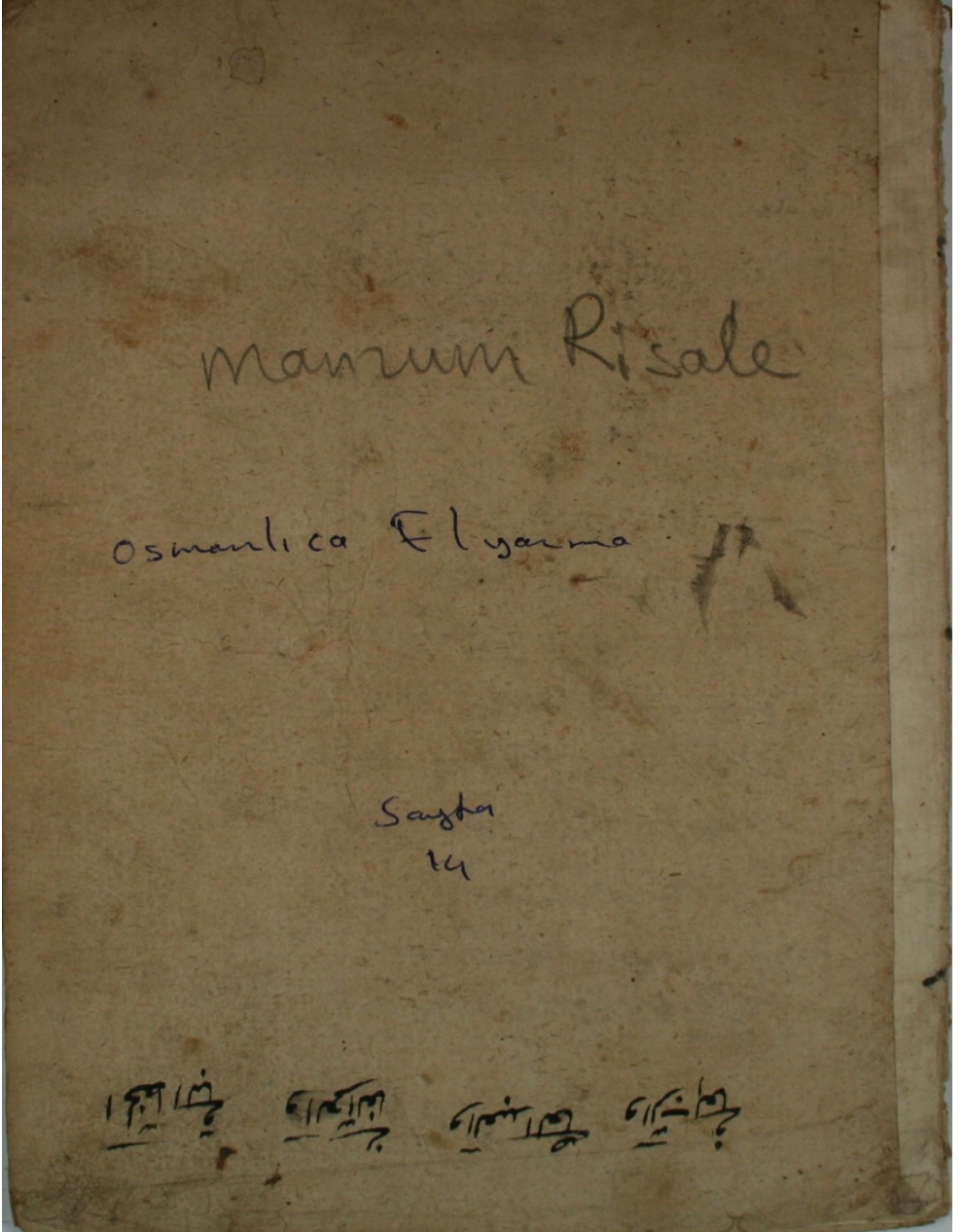
- Aksu, A. (2020). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Mücâdele, Haşr, Mümteherine, Şaff, Cum'a, Münâfikün, Teğâbun, Talâk, Tahrîm ve Müлк sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtkıbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Alî Şîr Nevâyî. (2015). *Mizânu'l-evzân (vezinlerin terazisi)*. (K. Eraslan, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Alî Şîr Nevâyî. (1996). *Muhâkemetü'l-lugateyn (iki dilin muhakemesi)*. (F. S. Barutçu Özönder, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Argunşah, M. (2017). *Çağatay Türkçesi* (4. bs.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arslan Pekgöz, G. (2016). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Sebe, Fâtır ve Yasin sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtkıbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Atalan, S. (2017). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Duhân, Câsiye, Ahkaf, Muhammed, Fetih, Hucurât ve Kaf sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtkıbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın Üngör, Y. (2015). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Sâffât, Sad ve Zümer sûreleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtkıbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Bakırcı, F. (2016). Yesevi şairi Şems-i Asi ve kıssa-i küdeknâme'si. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 54(54), 13-70.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/26822/282616>
- Bakırcı, F. (2020). Yesevi şairi Şems-i Asi'nin yetimnamesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 70, 29-78. Erişim adresi: <https://tdkbelleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1035/tur>
- Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A Grammar of Chagatay*. München: Lincom Europa.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
- Çağlar, D. (2013). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Şu'ara ve Neml sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtkıbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ebulgazi Bahadır Han. (2020). *Şecere-yi Terâkime*. (Z. Ölmez, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Ebulgazi Bahadır Han. (2021). *Şecere-yi Türk (Türk'ün soyağacı)*. (Z. Ölmez, Haz.). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Eckmann, J. (2013). *Çağatayca el kitabı* (5. bs.). (G. Karaağaç, Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Eker, Ü. (2018). Çağatay Türkçesiyle Yazılmış bir kıssas-ı enbiyâ nüshası (dil incelemesi – çeviri yazı – Türkiye Türkçesine aktarma). *ZfWT*, 10(1), 219-236. Erişim adresi: <https://dieweltdertuerken.org/sayi-detay/27>
- Eraslan, K. (1970). Doğu Türkçesinde ek uyumsuzluğuna dair. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 18, 113-124.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17057/178143>
- Eraslan, K. (1999). *Mevlâna Sekkâkî divanı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2009). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi* (7. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation – a functional approach to the lexicon*. Wiesbaden: Harrassowitz (Turcologica 7).

- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü* (2. cilt) (2. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Kaba, H. (2022). Yesevi şairi Şems-i Âsî ve cühûd-nâme'si. *Teke Dergisi*, 11(3), 1041-1062. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2665362>
- Karaağaç, G. (2020). *Mevlânâ Lutfî – dîvân* (2. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Karasoy, Y. (1998). *Şiban Han dîvânı (inceleme-metin-dizin-ıtpkbasım)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Ö. (1992). Şems'in hikmetleri ve dil özellikleri. *Türkoloji Dergisi*, 10(1), 115-130. Erişim adresi: https://isamveri.org/pdfdrgr/D00510/1992_1/1992_1_KAYAO.pdf
- Kaya, Ö. (2000). Kul Süleyman'ın kıssa-yı küdek-nâme'si. *KÖK Araştırmalar*, 2(2), 155-167. Erişim adresi: <http://www.koksav.org.tr/Yayinlar/KokAraştırmalar/KA-2-2-Guz2000.htm>
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri -şekil bilgisi-* (3. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Kurtoğlu, K. (2015). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Luqmân, Secde ve Ahzâb sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtpkbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Niyâzî. (2011). *El-luğâtu'n-Nevâ'iyye ve'l-istişhâdâtu'l-Cağata'iyye (Nevâ'î'nin sözleri ve Çağatayca tanımlar) [abuşka lügati]*. (M. S. Kaçalın, Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Onur, S. (2017). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Mü'min, Fussilet, Şūrâ ve Zuhruf sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtpkbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ölmez, Z. (2007). Çağatay edebiyatı ve Çağatay edebiyatı üzerine araştırmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 173-219. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/talid/issue/43481/530720>
- Özcan, H. (2019). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Zâriyât, Tûr, Necm, Kamer, Rahmân, Vâkıa ve Hadîd sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtpkbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Pavet de Courteille, A. (1870). *El-luğâtu'n-Nevâ'iyye ve'l-istişhâdâtu'l-Cağata'iyye (dictionnaire Turk-oriental)*. Paris: L'imprimerie Impériale.
- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü* (2. cilt). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Rezaei, M. (2021). Erken Çağatayca dönemine ait bir fıkıh kitabı. *Selçuk Türkiyat*, 5, 203-222. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1932652>
- Steingass, F. J. (1998). *A comprehensive Persian-English dictionary*. Beirut: Librairie du Liban.
- Şen Uzunoğlu, H. (2015). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Kaşas, 'Ankebût ve Rûm sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtpkbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Şeyh Süleyman Efendi. (1298). *Luğat-i Çağatay ve Türkî-i 'Osmânî*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Temel, E. (2013). *Doğu Türkçesi Kur'an tefsiri (Nur ve Furkan sureleri) (inceleme-tenkitli metin-dizin-ıtpkbasım)*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Tosun, N. (2013). Yeseviyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (43. cilt), 487-490. İstanbul: TDV Yayınları. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/yeseviyye>

- Usta, H. İ. (1989). *XIII. yüzyıl Doğu Türkçesiyle yazılmış anonim Kur'ân tefsirinin söz ve şekil varlığı*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Vámbéry, H. (1867). *Čagataische sprachstudien*. Leipzig: F. A. Brockhaus.

Ekler (Tıpkıbasımlar)

A) Kütahya Belediyesi Mustafa Yeşil Kütüphanesi Nüshası (24583)

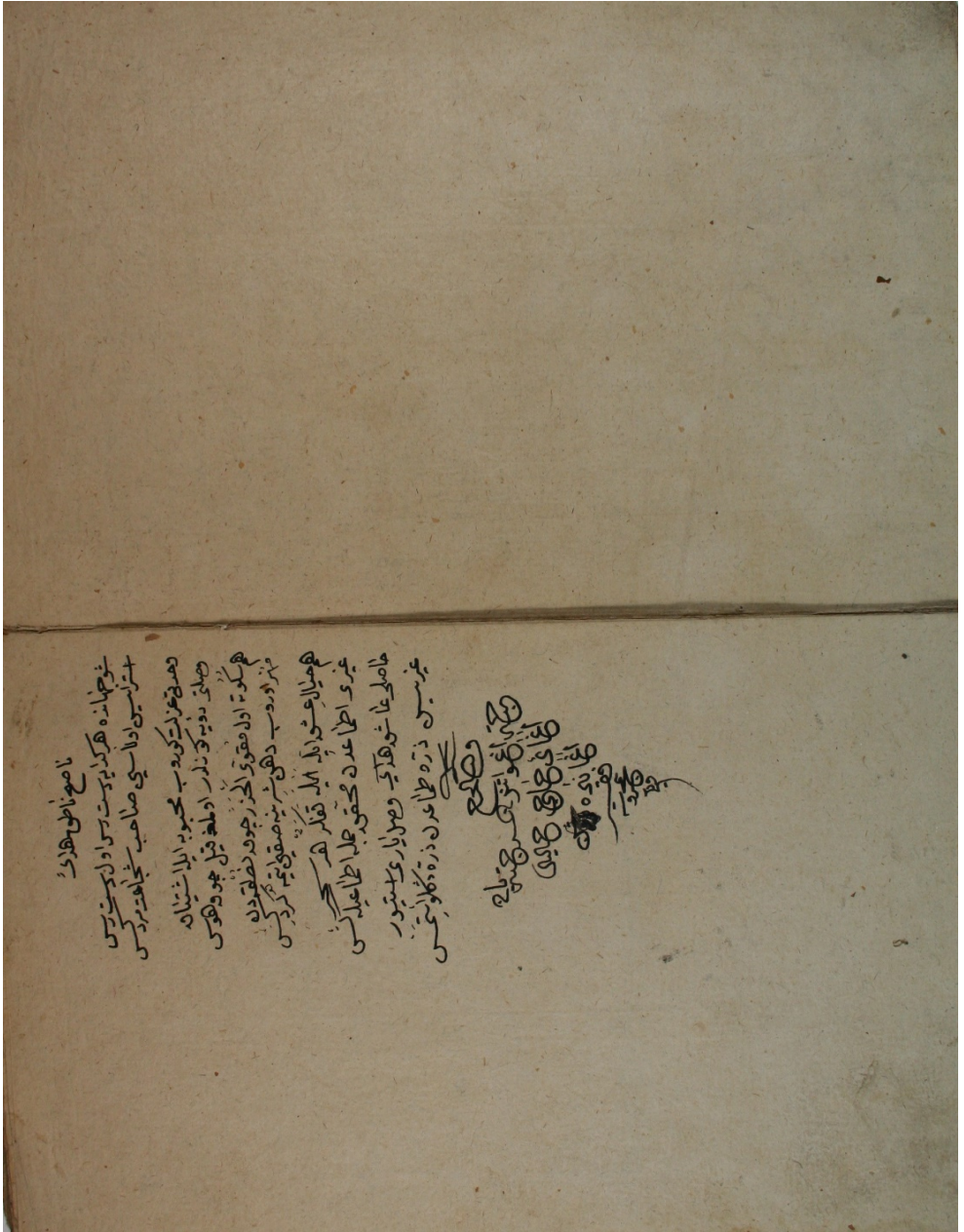

2b-3a

وقالين على سؤء ارفع علمك ثم سب قوتك بعد ان شعركوا صم
 الدين بذكرى القيا كما وقعوا فانا بالذكر في هذه الاحوال وسمع
 الجريدة في قوله **قال** يا ايها الذين آمنوا اذكروا ان ذكركم في الغل واعلموا ان ذكركم في الغل اعلم
 جزاءه مستغنى في اجتهاد **وقول** فاذرونا اذركم فالتصديق كل اليه والاحتماد وقدمه على الرضا
 الخ على علم محمد البرية قوله والذين باهوا وبنوا لهم من قبلنا الآتي وروى على النبي صلى
 عليه وسلم الذي يجرى التوبة **وورد** على الرضا قوله **قال** لئن لم يذبحكم ودمعهم على
 الاستغفار المغفرة قوله **استغفروا** لعلكم تتقون **قال** لئن لم يذبحكم ودمعهم على
 فاحسنه الآتي **قال** المدينى المعنى فان رايت الهداية فعملك **باب** الهدى
 فان رايات القول والحجة فعملك **باب** التوبة **قال** المدينى المعنى فان رايت الهداية فعملك **باب** الهدى
 واراة الزيادة فعملك **باب** الشكر **قال** النبي وان اراة الزيادة فعملك **باب** الشكر **قال** النبي

فلم عزتة الصالح
وراد ان ينقلها

3b-4a

اصح اظن هذا
شهاده هكده است اول كس
بشايه اول صاحب شجاهه بر كس
دست عزت كرم ب محبوب الماشناه
صالحه دوتى دار اوله قتل چو دهوس
همگونه اوله مقورى الخزر چو دهوس
منه اوس دهوس شين صديق تيم كرس
همه اوس اوس ابله فكله كرس
عبرى اطاعده محققه اظاعده كرس
خالصه غا شوه كرس وصل باره كرس
عيسى بن ذره طاعده ذره كرس
صلح
صالحه اوس كرس
ظاهريه كرس
ظاهريه كرس
ظاهريه كرس

3
 8

بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم اغفر لي محبتا بدنا وغانا كبيرا وصغيرا وذكرا وانثانا اللهم
 اجيبني من فاصية على الاسلام ومن توتية من انقوفه على اليمان لا جعل الذكر
 وخص جدانيت بالروح والكهفة والاحتر والرحمة والرضوخ اللهم كان
 محسنا فزودنا حسنا واوله كان مسينا فزودنا حسنة واوله الامن واليسرى والكرامة
 والرفيع حجتك يا رحيم الرحمن اجل المؤت وخصني بالعبية بالروح
 والراحم والرحمة والرضوخ اللهم ان كانت محبتة فزودنا حسنا وان كانت
 مسية فزاد غضبا وبقه الامن واليسرى والكرامة والرفيع برحمتك يا رحيم
 الرحيمان لا جعل العصبى اللهم اجعل لنا فطما اللهم اجعل لنا اجرا وخر اللهم اجعل
 لنا شافعا سفعنا اللهم نقل موالاتيها واعظم اجورها اللهم اجعل رفاقنا
 ابراهيم والحقه ليصالح المؤمنين ولينوح كالطفر

7b-8a

کله بر فزون کینت بر اعلان
 اولمکین ای جان غلام اولم
 علی التورع اشتهار عثمان
 فرزند عیب نیر العثمان
 علی حقیقت کله بند نور
 اشتیاب علی بن کسری
 علی احوال اعلان توبه اسیب
 جویبار سب بزرگ ارب
 بو نام طبع بو مشق منکسر
 بی بخار و بوسه کل اصفیل
 اوج کون بودی کون اوج اوج
 سب کلمه نصیب توبه نام اوج
 اولم امانه حجب کینت
 ای ابراهیم امانه ابراهیم
 اولم امانه ابراهیم ابراهیم
 اولم امانه ابراهیم ابراهیم
 من کلمه حجت ابراهیم ابراهیم

اولم امانه

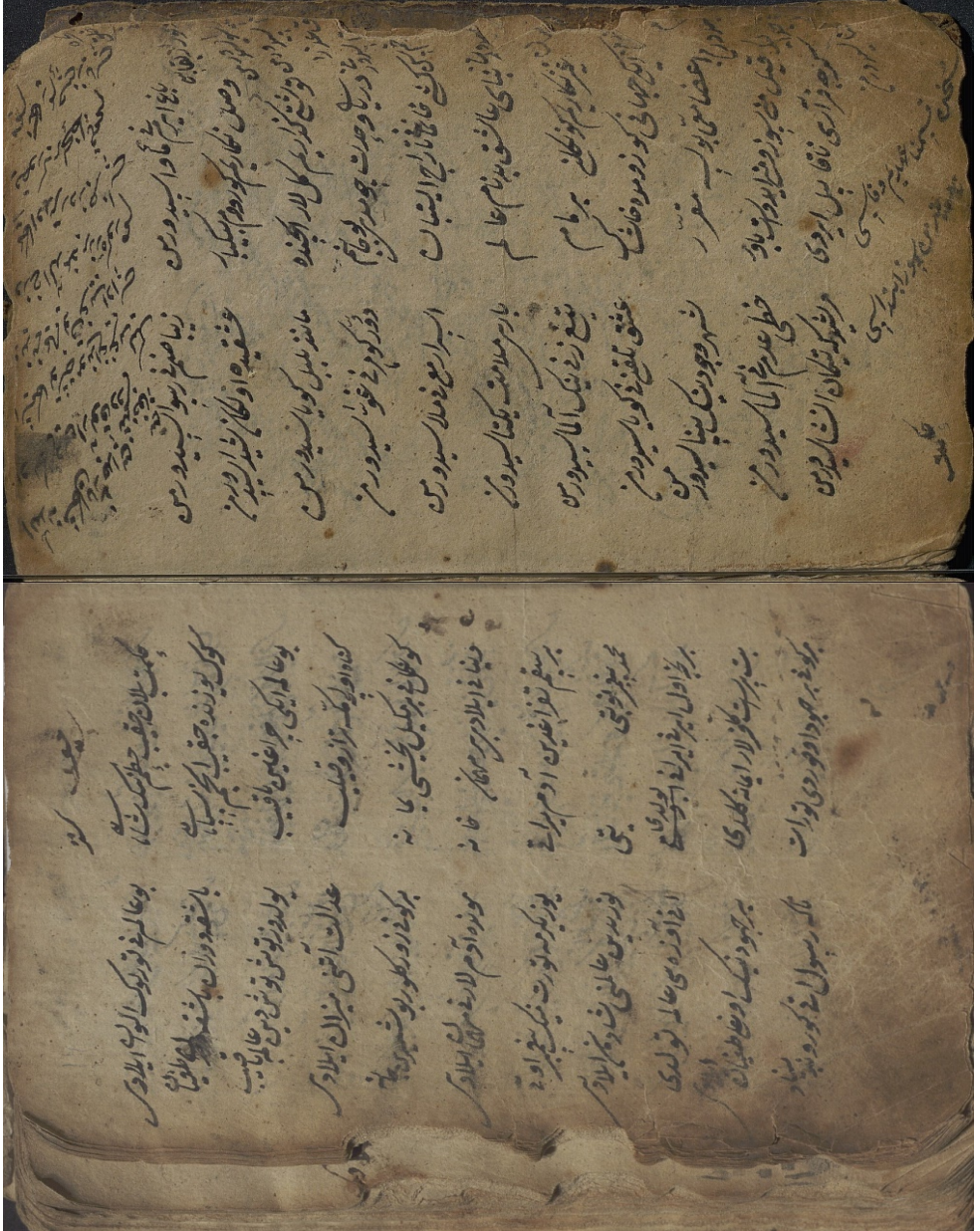
بیخار فایز ابراهیم ابراهیم
 رسو افسان عشق ابراهیم ابراهیم
 غنچه کسیر غریب جان ابراهیم
 صحابه بر حبیب جان ابراهیم
 در توفیق ابراهیم ابراهیم
 کور ابراهیم ابراهیم ابراهیم
 مراد تا سب ابراهیم ابراهیم
 التبت خاص طبر مراد
 هر کس شکر سوره ابراهیم ابراهیم
 اوشال فایز عشق ابراهیم ابراهیم
 جانان ابراهیم ابراهیم ابراهیم

عتبات الکتاب
 الوصایب والسماع
 بالصلوب اتم تم
 کم کم
 کم کم

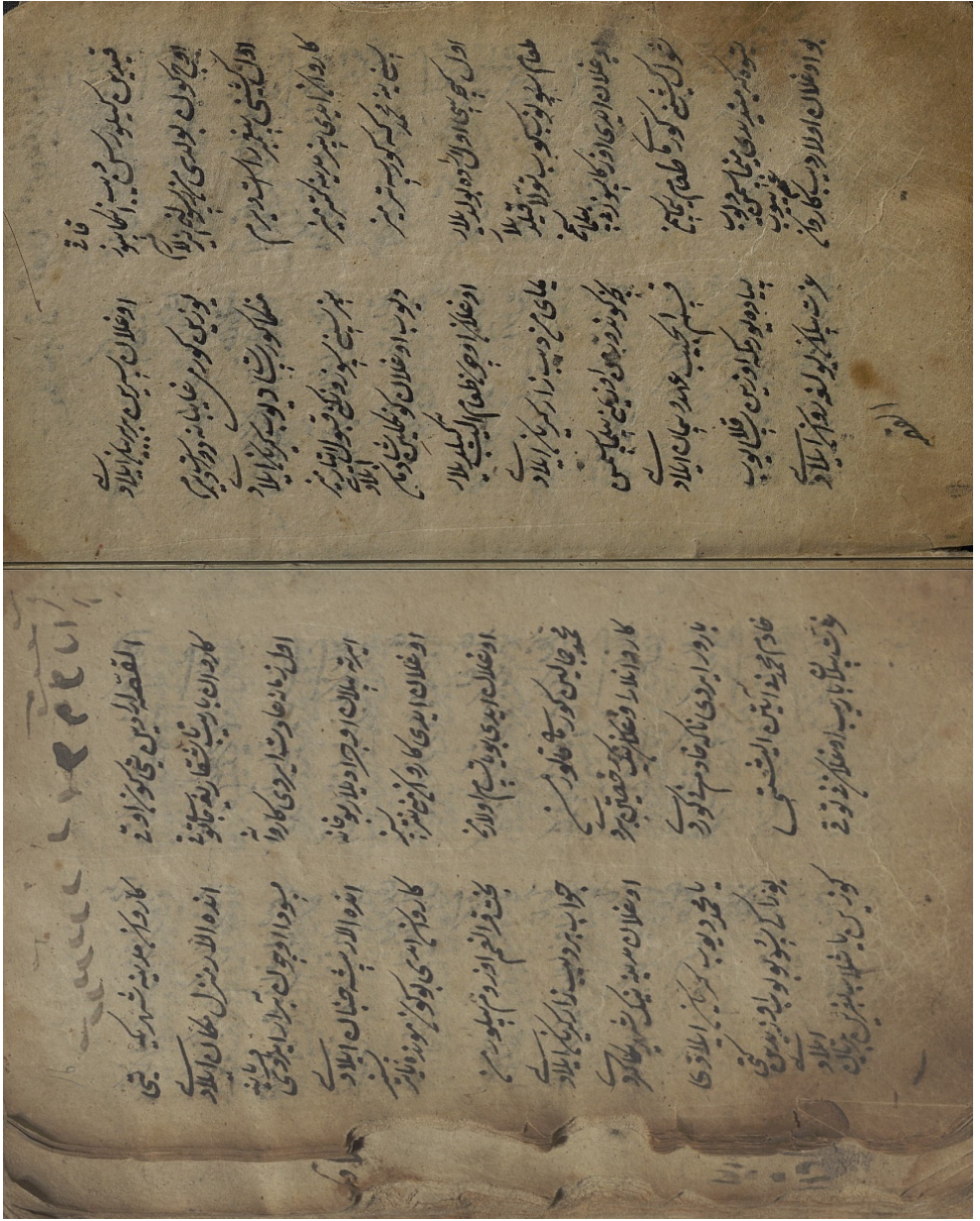

B) Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası (3142-II)

13b-14a

15b-16a

16b-17a

اوغلا اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 خادامیری صبر نعلی ارمی
 تشار یوتورا اولغان نعلی ارمی
 خادام یوان استادی اوغلا اوردی
 سبج یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 خادامیری یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 خادام اوردی برعجا سبج یوزونم
 دیری کیم اوردی کیم اوردی
 اولغان نعلی ارمی کیم اوردی
 خط اوردی منی ووزنزل یوزون

ووزنزل یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 نکلومشک کاجا یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 حوضه نعلی ارمی ارمی
 اوره ماقده یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 اکیجه یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 کوزیا نعلی ارمی اوردی
 نکلومشک کاجا یوزونده نکلومشک کاجا یوزونم
 اغزی اوردی کیم اوردی
 خدیج نعلی ارمی کیم اوردی
 تشار یوتورا اولغان نعلی ارمی
 اول اوغلا نعلی ارمی اوردی

اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون

اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون
 اوردی منی ووزنزل یوزون

17b-18a

اولی مائتده حصه کسین کسلا یلا	اولی مائتده یولون بیج قون ایلا	کسین یزاد او ناکا دیر لار	ایتمه سندی زار کرا یلا	مخله عقیقین یولون کسین	ز غول مذک بولدی برون	ایغلا ن جانین یی حقیقته	سول نل یولون دیر قون ایلا	صحر لار بر ما تمین یولون	مخدی شک یا لار بیره دفعه	ایر توتور ب خلق میلان ایلا	بخر جور عثمان قاشینه تور	کل جور بی ماه تان ایلا	هر کیم صقیق ایت یولون یزاد	باشینه ز عفتل کران ایلا	جانین جان لار با شینه کون	اولی مائتده حصه کسین کسلا یلا	اولی مائتده یولون بیج قون ایلا	کسین یزاد او ناکا دیر لار	ایتمه سندی زار کرا یلا	مخله عقیقین یولون کسین	ز غول مذک بولدی برون	ایغلا ن جانین یی حقیقته	سول نل یولون دیر قون ایلا	صحر لار بر ما تمین یولون	مخدی شک یا لار بیره دفعه	ایر توتور ب خلق میلان ایلا	بخر جور عثمان قاشینه تور	کل جور بی ماه تان ایلا	هر کیم صقیق ایت یولون یزاد	باشینه ز عفتل کران ایلا	جانین جان لار با شینه کون
کسین یزاد او ناکا دیر لار	ایتمه سندی زار کرا یلا	مخله عقیقین یولون کسین	ز غول مذک بولدی برون	ایغلا ن جانین یی حقیقته	سول نل یولون دیر قون ایلا	صحر لار بر ما تمین یولون	مخدی شک یا لار بیره دفعه	ایر توتور ب خلق میلان ایلا	بخر جور عثمان قاشینه تور	کل جور بی ماه تان ایلا	هر کیم صقیق ایت یولون یزاد	باشینه ز عفتل کران ایلا	جانین جان لار با شینه کون	اولی مائتده حصه کسین کسلا یلا	اولی مائتده یولون بیج قون ایلا	کسین یزاد او ناکا دیر لار	ایتمه سندی زار کرا یلا	مخله عقیقین یولون کسین	ز غول مذک بولدی برون	ایغلا ن جانین یی حقیقته	سول نل یولون دیر قون ایلا	صحر لار بر ما تمین یولون	مخدی شک یا لار بیره دفعه	ایر توتور ب خلق میلان ایلا	بخر جور عثمان قاشینه تور	کل جور بی ماه تان ایلا	هر کیم صقیق ایت یولون یزاد	باشینه ز عفتل کران ایلا	جانین جان لار با شینه کون		

C) Ebû Reyhân El-Bîrûnî Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası (3680-II)

16b-17a

چو کنگ اول بادشا کنگلخ اول ارام ایاغی خوش باش
 نویوب نزار ریغلاب فلدر بسیار قیلدی اسیرب
 ملک کناهی بخت تابین تور ب کورب شش لار
 ملار القهه بادشا ملکته بر مفا فنه سیار
 شهر یخ ایلی قسرت کچه کونوز توی تماشا قیلد قیلد
 باشترین لکلاب آدرکی القهه ملک برله باد
 کنگلخ غیث عیتر قشقه مشغول بو لوب هر دو لایله
 ییغ لار آسین و رب العالین
 قصص صهو ذناب بتورور
 حکمت بیلان جلیق من و ناک بیروزین توی الوال اولاد
 سوکت یوزین جلیق ایشیکه یا غلغ دوران ایشی غلغی اولاد
 بودنیاده ایشیکه جلیق ایشیکه بودوزون کونوشور شیره عالم
 کناه اولجکه تراؤد جلیق عدالت آتیه میران اولاد
 هر قیس

هر قیس تقریر اولد ایتدی یوزیکر منوروت بیگت بوز
 هر قیس غلغ نوبی بیگت عالمی نوز برین شاه اولاد
 کونولونکی بر مکیین بیگت یان افرزور کونوز برین شاه
 بودنایا اولاد بر بر مکیین خان مودعه اولد نوز برین شاه
 هر خواهر لار شیک کردی بولدی اینک آران چه عالمی اولاد
 بت هر سینه کاشلار ناما شیکه قوم غریب جانینی تر خان اولاد
 بوز بر مکیین اولد اوقوردی توات ناکر سوز آل قی بود بوز برین شاه
 یانور بار کردی بر لعل شاه یا بویوت آت دیب جولا اولاد
 شول عالمی صهو ذناب اولاد اول ایشی جانینی تر خان اولاد
 ایت بر بلانخ نزل بر سینه ادرکل کوزور علقه میران اولاد
 بیگت سید لدرکی اول ایشی عالمی بیلدی شوز بلانخ توی اولاد
 اولاد اول ایشی کور ب بولدی بابا بیگت قیصت اب لعل اولاد
 هر دو دایره کچر کنگلخ ایتدی جلد و قورق میر کونوز برین شاه

انکس جبر کی سزوملا دیو تو
 اخلان دیوی دیوی کو کس
 کھراؤ دیکھ شعلایں بوسلا
 اخلان ایوری فرشتہ ہرکے
 شراکتے نے بارت لہوان تاکہ
 تو راہ نے جہر دیکھا جہر کے
 کو بیٹ قلا اور دے غلامان کے
 جی کو کھکا باقر قلی کی مناجات
 جو قید بنی ایا کہ میں آری
 او غلام تائب اگر کجی تو
 یہ کیا تائب اور تائب توبہ
 او غلام نیک غلام جو توبہ
 رپوئی ارض تائب سہلا توبہ
 سورت سلام دیوب افغان ایلا
 استخوان دین شملی کور کا بیلا
 با با بیہ فرقت کھنڈیا ایلا
 دیوں کور با بیہ کور ہنڈیا
 فرشتہ برتیب اخلان ایلا
 قول یا غین با جلا کھنڈیا
 اداری نے ہنڈیا نزل ایلا
 دیوی ہیں سلوسن قافلای
 کو نقل کر کے کو کھنڈیا
 اوقیو سیر قول یا غین بوسلا
 کو تین آجیب کھنڈیا ایلا
 تشقا ہوش جقتے یو بو
 مشراؤ فرین فرق یکا ایلا
 مدینہ

مدینہ دین جانر فر فر کو
 او کو نو بین بیک تاکا ایلا
 صدر سب کارا ایلا
 ہر اور غلام کا ایلا
 ادی کو کو کھنڈیا
 شراکتے نے بیہ کی
 کاروان دیوی کو کھنڈیا
 بیٹے بیہ فر فر کو کھنڈیا
 بیہ فر فر ایلا
 کھنڈیا ایلا
 او غلام ایلا
 ایلا
 سورت کا مدینہ میں دیکھ
 مدینہ دین جانر فر فر کو
 او کو نو بین بیک تاکا ایلا
 صدر سب کارا ایلا
 ہر اور غلام کا ایلا
 ادی کو کو کھنڈیا
 شراکتے نے بیہ کی
 کاروان دیوی کو کھنڈیا
 بیٹے بیہ فر فر کو کھنڈیا
 بیہ فر فر ایلا
 کھنڈیا ایلا
 او غلام ایلا
 ایلا
 سورت کا مدینہ میں دیکھ

